

MUAVVİZETEYN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Hidayet AYDAR*

ÖZET

Muavvizeteyn (Muavvizetân) Kur'an'ın 113 ve 114. surelerine verilen ortak isimdir. Nüzûî şekli ve sebebi itibariyle tartışmalara konu olan Muavvizeteyn, aynı zamanda Kur'an'dan olup olmadığı yönünde de âlimlerimiz arasında münakaşalara mevzu olmuştur. Bundan dolayı büyük önem kazanmıştır. Arz ettiği bu önemden dolayı üzerinde araştırma yapmaya gerek duyulmuştur. Bu çalışmada öncelikle Muavvizeteyn'in türediği kelime olan a-v-z kökü üzerinde kısaca durulacak, daha sonra Felak ve Nâs surelerinin Muavvizeteyn diye isimlendirilmesi, nüzûl yeri ve zamanı, nüzûl sebebi, bu iki surenin Kur'an'dan olup olmadığı meselesi, fazileti ve üzerine yapılıp da tesbit edilebilen çalışmalardan bahisle konu bitirilecektir. Muavvizeteyn'in Hz. Peygamber'e yapıldığı söylenen sihir olayı ile ilgisi konusunu ise önemine binaen başka bir makalede inceleneceğinden burada üzerinde durulmayacaktır. Bu makalenin yazılmasından maksat, tarih boyunca yapılan bu tartışmayı yeniden gündeme getirmek değildir; sadece Kur'an bütünlüğü açısından mesele değerlendirilerek varılacak sonuçlar ilim âlemiyle paylaşılmak amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler : *Muavvizeteyn, sure, Kur'an, İbn Mes'ud, fazilet.*

SUMMARY

AN EVALUATION ON MUAWWIZATAYN

al-Muawwizatayn (al-Muawwizatan) is the common name of 113th and 114th surah of the Qoran. al-Muawwizatayn is discussed between Islamic scholars because of two important points: How it came down, what is the reason of its descent and is it from Quranic surah or not? For this reason it is

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyesi

also important. Thus I decided to make a research on it. In this article firstly I focused on the root letters of the name of al-Muawwizatayn "a-w-z" and usages of the names derived from the root "a-w-z" in the Quran. I can list the subjects I studied in the article under four titles: 1. The naming of the Surah al-Falaq and al-Nas as al-Muawwizatayn 2. The place, time and occasions of its descent 3. the matter of "is these two surah from the Quran or not" 4. Virtue of this surah. Then I listed the works on al-Muawwizatayn at the end of the article. I declare that due to its importance I will write another article about the relation of Surah al-Muawwizatayn with strong magic spelled on Prophet Muhammad. Thus I did not mention this subject in my article. My aim is not to repeat the discussion countinuing throughout the history but to share the results of this study with the Science World in point of entirety of the Quran.

Key Words: *muawwizatayn, surah, Quran, Ibn Mas'ud, virtue.*

* * *

A - Muavvizeteynin Kavramsal Çerçevesi

Muavvizetân kelimesi, a-v-z kökünden türemiştir. A-v-z kökü sığınmayı, korunmayı, sakınmayı, necâti, itisâmı ifade eder.¹ Şerrinden ve zarar vereceğinden endişe edilen bir varlıktan, koruyup himaye edecek bir güce iltica etmek, sığınmak anlamına gelir.² İstılah yönü itibariyle, tüm yaratıkların şerrinden Allah'a sığınmak, ona itisâm etmek demektir. Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınmayı ifade eden ve kısaca *'istiâze`* diye bilinen *'eûzu bi'llâhi mine `ş-şeytâni`r-racîm`* ibaresindeki "eûzu" da bu kökten gelmektedir.

¹ Bkz. Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (v. 393/1002), *es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihahu'l-Arabîyye*, (Tahk. İ.B.Yakûb-M.N. Turayfî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1420/1999, II/193 (a-v-z maddesi); er-Râğîb el-İsfahânî (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Çarîbi'l-Kur`ân*, (Dabt. M.H. Aytânî), Dâru'l-Ma`rife, Beyrût 1418/1998, 355; Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr (v. 711/1311), *Lisâmü'l-Arab*, Dâru Sadr-Dâru Beyrût, Beyrût 1374/1955, III/498 (a-v-z maddesi); İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350), *et-Tefsîru'l-Kayyim li'l-İmâm İbn el-Kayyim*, (Derleyen: M.Üveys en-Nedvî, Tahk. M.Hamîd el-Fâkî), Beyrût 1398/1978, 538; Muhammed Murtazâ el-Huseynî ez-Zebîdî (v. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Tahk. A.A.Ferâc), Vizâretu'l-İlâm, el-Kuveyt 1391/1971, IX/438 (a-v-z maddesi); Semî' Âtîf ez-Zeyn, *Tefsîru Müfredâti Elfâzi'l-Kur`âni'l-Kerîm Mecmau Beyâni'l-Hadîs*, Beyrût 1414/1994, 617.

² İbn Manzûr, III/498 (a-v-z maddesi); İbn Kayyim, *et-Tesîru'l-Kayyim*, 538; ez-Zebîdî, IX/438 (a-v-z maddesi); Suheyr Muhammed Halîfe, *el-Muavvizât Dirâsetun Luğaviyyetun Kur`âniyye*, el-Kâhire 1407/1987, 7.

Buradan hareketle Muavvizeteyni, “sığındırıcı, himaye edici iki sure” diye tanımlayabiliriz.³ İbn Teymiyye (v. 728/1327) gibi bazı âlimler, Muavvizeteynde “umûmî ve husûsî anlamda mahlukâtın şerrinden Allah’a sığınma” bulunduğunu söylemektedirler.⁴

Bu arada belirtelim ki, a-v-z kökünden gelen kelimeler, muhtelif şekillerde Kur’an’da 17 defa geçmektedir⁵ ve bunların hepsi sığınmayı, iltica etmeyi, sakınmayı ifade etmektedir.

B- Muavvizeteynin Sure İsmi Olarak Kullanılması

Yukarıda belirttiğimiz gibi Kur’an’ın 113 ve 114. surelerine birden *Muavvizetân* veya *Muavvizeteyn* denmektedir.⁶ 113. sure olan *Felak* suresi, “*Kul eûzu bi Rabbi’l-felak*”, 114. sure olan *Nâs* suresi ise, “*Kul eûzu bi Rabbi’n-nâs*” diye başlamaktadır. İşte varlıkların şerrinden Allah’a sığınmayı ifade ettikleri için, bu iki sureye “kendileriyle Allah’a sığınılan, Allah’a sığındıran” manasında *Muavvizetân* denmiştir.⁷

Felak ve *Nâs* sureleri, başlarında bulunan ve sığınmayı ifade eden kelimelerden dolayı “*Muavvizeteyn*” diye isimlendirildikleri gibi, aynı zamanda Hz. Peygamber tarafından da bu ifadeyle adlandırılmışlardır. Nitekim Hz.

³ İbn Kayyim, *et-Tefsîru’l-Kayyim*, 538; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul tarih yok, IX/6351.

⁴ Takiyuddin İbn Teymiyye (v. 728/1327), *et-Tefsîru’l-Kebîr*, (Tahk. A. Umayra), Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, Beyrût tarih yok, VII/565; Ayrıca Bkz. *Dakâiku’l-Tefsîr el-Câmi’ li Tefsîri’l-İmân İbn Teymiyye*, (Tahk. M.S. el-Culeyindir), Dimaşk-Beyrût 1404/1984, VI/498; Burhanuddin Ebû’l-Hasan İbrâhîm b. Omer ei-Bikâî (v. 885/1480), *Mesâidu’n-Nazar li’l-İşraf alâ Makâsidi’s-Süver*, (Tahk. A.M.A. Haseneyn), er-Riyâd 1408/1988, III/298; Muhammed el-Mekkî en-Nâsir, *et-Teyisr fi Ahâdîsi’l-Tefsîr*, Beyrût 1405/1985, VI/478; eş-Şeyh Ahmed Muğniyye, *Hülâsatu’l-Tefsîr fi Avdâhi’l-Ta’abîr*, Beyrût tarih yok, 826.

⁵ Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, İstanbul 1982, 494; Abdussabbûr Şahin, *Mafsalu Âyâti’l-Kur’ân Terfîh Mi’cemî*, Muessesetu’r-Risâle, 1414/1994, VII/3946-3949.

⁶ Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed el-Herevî (v. 401/1010), *el-Ğaribeyn fi’l-Kur’âni ve’l-Hadis*, (Tahk. A.F. el-Muzeydi), Beyrût 1419/1999, IV/1342; İbn Manzûr, III/499; Celâluddîn es-Suyûtî (v. 911/1505), *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, (Tahk. I.F.el-Harastânî-M.E.Suaylayk), I. Baskı, Beyrût 1419/1998, I/187; el-Mekkî, VI/478; İbrâhîm Muhammed el-Cermî, *Mu’cemu Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kalem, Dimaşk 1422/2001, 272; *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London 1936, III/622.

⁷ Bkz. İbn Kayyim, *et-Tesiru’l-Kayyim*, 538.

Peygamber`den gelen birçok hadiste onun, bu iki sureyi `Muavvizeteyn` diye isimlendirdiği görülmektedir. Ukbe b. Âmir⁸ (v. 58/677) kanalıyla gelen bazı hadislerde Hz. Peygamber söz konusu iki sureyi, herhangi bir isim vermeden doğrudan doğruya âyetlerini okuyarak zikretmiştir.⁹ Bazılarında ise bunları `Muavvizeteyn` diye isimlendirmiştir. Mesela Ahmed b. Hanbel`in (v. 241/855) Musned`inde zikrettiğine göre Hz. Peygamber, Ukbe b. Âmir`e söyle demiştir: “*el-Muavvizeteyni oku! Şüphesiz ki sen onların benzerini okumamışsındır.*”¹⁰ Ukbe`den gelen başka bir rivayete göre Hz. Peygamber, “*bana bazı âyetler indirildi ki, benzerlerimi görmedim; el-Muavvizeteyn.*”¹¹ demiştir. Fudâle b. Ubeyd el-Ensari`nin (v. 53/672 veya 69/688) rivayet ettiği hadiste de Hz. Peygamber ona büyüden korunmayı öğretirken, “*(...) sonra üç kere el-Muavvizeteyn ile taavvuzda bulun*” demiştir.¹² Abdullah b. Hubeyb`ten gelen bir rivayette de Hz. Peygamber bu lafzı kullanmıştır.¹³ Tüm bu rivayetleri göz önünde bulunduran bazı âlimlerimiz, bu iki surenin `el-Muavvizeteyn` diye isimlendirilmesinin, tıpkı diğer sureler gibi nebevî bir isimlendirme olduğunu söylemektedirler.¹⁴ Burada, “acaba, Hz. Peygamber `Muavvizeteyn` lafzını kendisi mi kullanmış, yoksa hadisi nakleden ashap veya sonraki raviler mi böyle demiştir?” şeklinde bir soru sorulabilir. Konuyla ilgili tüm rivayetler

⁸ Hakkında bilgi için Bkz. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *Musned*, (*el-Kutubu`s-Sitte* ile birlikte), İstanbul, 1413/1992, IV/144; İzzuddîn İbnu`l-Esîr (v. 630/1232), *Usdu`l-Ğâbe fi Ma`rifeti`s-Sahâbe*, (Tahk. M.Muavvid-A.A.Abdulmevcûd), Beyrût 1415/1994, IV/51-52; Şihâbuddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), *el-İsâbe fi Temyîzi`s-Sahâbe*, (*el-İstiâb* ile birlikte), Beyrût 1328, II/489.

⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/144-159. İbn Âşûr (v. 1393/1973), bu yöndeki hadislerle dayanarak Hz. Peygamber`in bu iki sureyi, `Kul eâzu bi Rabbi`l-Felak` ve `Kul Eâzu bi Rabbi`n-Nâs` diye isimlendirdiğini söylemektedir. (Bkz. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru`l-Tahrîr ve`l-Tenvîr*, Tûnus 1984, XXX/623).

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/146.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, IV/150.

¹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, VI/20-21. Sâaîfî, bu hadisin isnadında bilinmeyen bir kişinin bulunduğunu, ayrıca yine isnadda yer alan Ebûbekir b. Ebî Meryem`in de zayıf biri olduğunu söylemektedir. Hadis, Ebû Dâvûd ve el-Hâkim tarafından da rivayet edilmiş, ancak bunlarda “*sonra üç kere el-Muavvizeteyn ile taavvuzda bulun*” kısmı yoktur. en-Nesâî (v. 303/915) de hadisi bu son kısım olmaksızın başka tariklerle rivayet etmiştir. (Bkz. *Merviyâtü Ahmed b. Hanbel fi`l-Tefsîr*, (Cem`. Ahmed el-Buzra - Muhammed b. Rizk et-Tarhûnî - Hikmet Beşîr Yâsîn), er-Riyâd 1414/1994, IV/421.

¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/312.

¹⁴ Bkz. Abdulmeccid b. Muhammed İbn Bâdis es-Sanhacî (v. 1359/1940), *Tefsîru İbn Bâdis fi Mecâlisi`l-Tezkîr Min Kelâmi`l-Hakîmi`l-Habîr*, (Cem. T.M.Şahin-M.S. Ramadân), Dâru`l-Kutubi`l-İlimiyye, Beyrût 1416/1995, 368.

değerlendirildiğinde, hepsinde olmasa bile, bir kısmında Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin bu kelimeyi kullandığı anlaşılır.

Sahabe de bu iki sureye *'Muavvizeteyn'* demiştir.¹⁵ Nitekim Hz. Aişe (v.58/677) ve başka sahabilerden gelen rivayetlerde, onların bu iki sure için *'Muavvizeteyn'* ismini kullandıkları görülür.¹⁶

Ayrıca *İhlâs*, *Felak* ve *Nâs* surelerinin üçüne birden *Muavvizât* dediği de hadislerde geçmektedir. Hz. Aişe'den gelen rivayetlere göre o, bu üç sureyi kast ederek üçüne birden *'Muavvizât'* demiştir. Ancak bazı müfessirler, burada kelimenin *'Muavvizât'* diye çoğul sığası ile gelmesinden üç surenin değil, *Felak* ve *Nâs* surelerinin âyetlerinin kast edildiğini söylemektedirler.¹⁷ Biz bu yorumun, rivayetlere uygun düşmediği kanaatindeyiz.

Bazı müfessirler, *Felak* suresine *el-Muavvizetu'l-ûlâ*, *Nâs*'a da *'el-Muavvizetu's-sâniye* demişlerdir.¹⁸ Bunlardan başka, kaynaklarımızda *Muavvizeteyn*'e, nifaktan beri kılan manasında *'el-Muakşikâtân'*¹⁹ ve *'el-Muakşikâtân'* dediği de olmuştur.²⁰

¹⁵ İbn Âşûr, XXX/623.

¹⁶ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (v. 256/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, (Dabt. M.H.Nassâr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1421/2001, Fedâilu'l-Kur'ân, 14; et-Tıbb, 41; Ebû'l-Hasan Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v. 261/874), *Sahîhu Muslim*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1421/2001, es-Selâm, 20; Ebû Abdirrahman en-Nesâî (v. 303/915), *Tefsîru'n-Nesâî*, (Cem'. S.A.es-Şâfî-S.A. el-Celimiy), Müessesem'l-Kumbî's-Sakafiyye, Beyrût 1410/1990, II/627-628.

¹⁷ Bkz. İbn Bâdis, 369; İbn Aşûr, XXX/623.

¹⁸ Bkz. Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib İbn Atiyye el-Endelûsî (v. 546/1151), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, (Tahk. İlmî bir heyet), yer yok 1411/1991, XVI/385, 388; Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Saâlibî (v. 876/1471), *Tefsîru's-Saâlibî (Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân)*, Beyrût tarih yok, IV/452-453.

¹⁹ Bkz. Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Mâverdî (v. 450/1058), *en-Nüketu ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, (Tahk. S.A. Abdurrahîm), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1412/1992, VI/373; Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî (v. 538/1143), *el-Keşşâf 'an Hakâkiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, (Tahk. A. el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1417/1997, IV/837; İzzuddîn Abdulazîz Abdusselâm es-Sülemî (v. 660/1261), *Tefsîru'l-Kur'ân (İhtisâru'n-Nüket li'l-Mâverdî)*, (Tahk. A.İ.a el-Vuheybî), el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suûdiyye 1416/1996, İI/509; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (v. 671/1273), *el-Câmi'u'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, el-Kâhire 1387/1967, XX/251; İbn Âşûr, XXX/623..

²⁰ Bkz. İbn Âşûr, XXX/623.

C- Muavvizeteynin Nüzul Sebebi, Zamanı ve Mekânı

Muavvizeteynin birlikte indiği konusunda bir görüş ayrılığı olmamakla birlikte, nerede, ne zaman ve hangi sebebe binâen nâzil olduğu konusunda ihtilaf vardır. Âlimlerin bir kısmı, bu iki surenin Mekke'de nâzil olduğunu söylerken, çoğunluğu oluşturan diğer gurup ise, bunların Medine'de indiği kanaatindedir.

1- Mekke'de Nâzil Olduğunu Söyleyenler

Câbir b. Zeyd (v. 93/711), el-Hasan el-Basri (v. 110/728)²¹ Ata (v. 126/743) ve İkrime'ye (v. 104/722) göre muavvizeteyn Mekke'de inmiştir.²² Kureyb'ten gelen bir rivayete göre İbn Abbas (v. 68/687) da bu kanaattedir.²³ Esasen Ali b. Ebi Talha'nın (v. 143/760) sahifesi olarak İbn Abbas'a atfedilen tefsirde de medenî surelerin arasında *Muavvizeteyne* yer verilmemiş, bunların dışındakilerin mekkî olduğu belirtilerek bu iki surenin Mekke'de indiğine işaret edilmiştir.²⁴ İbn Durays (v. 294/906) *Fedâilu'l-Kur'ân* adlı eserinde İbn Abbas'tan, el-Beyhakî (v. 458/1065) ise *Delâilu'n-Nubuvve* adlı eserinde İkrime kanalıyla yine İbn Abbas'tan söz konusu iki surenin Mekke'de indiğine dair bir rivayet nakletmektedirler. Ebû Ubeyde (224/839), Ali b. Ebi Talha ve Ebubekir el-Enbârî'nin (328/938) de bu kanaatte olduğu söylenmektedir.²⁵

²¹ Bkz. el-Hasanü'l-Basrî (v. 110/728), *Tefsîru'l-Hasanî'l-Basrî*, (Cem. M. Abdurrahîm), Dâru'l-Hadîs, el-Kâhire tarih yok, II/445.

²² Bkz. Ebû'l-Ferec Abdurrahmân İbnu'l-Cevzî (v. 597/1201), *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, ei-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrût-Dimaşk 1404/1984, IX/270; el-Kurtubî, XX/251; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endeiusî (v. 754/1353), *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîd*, Beyrût 1403/1983, VIII/530; Ebû Hafs Ömer b. Ali İbn Âdil ed-Dimaşkî el-Hanbelî (v. 880/1475'ten sonra), *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitâb*, (Tahk. Heyet), Beyrût 1419/1998, XX/568; el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298; Süleyman el-Cemel (v.1204/1789), *Hâşiyetu'l-Cemel ale'l-Celâleyn (ei-Fütûhâtu'l-İlâhiyye bi Tavdîhi Tefsîri'l-Celâleyn li'd-Dakâiki'l-Hafîyye)*, (Dabt. İ.Şemsuddîn), Beyrût 1416/1996, VIII/436; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî (v. 1241/1825), *Hâşiyetu Allâme es-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1419/1999, VI/355; Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd el-Âlûsî (v. 1270/1853), *Râhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Tahk. M.A. el-Emed-O.A.es-Selâme), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1421/2000, XXX/711; İbn Âşûr, XXX/624.

²³ Bkz. İbn Âşûr, XXX/624.

²⁴ *Tefsîru İbn Abbâs Sahîfetu Ali b. Ebi Talha an İbn Abbâs fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Tahk. R.A. er-Racal), Beyrût 1411/1991, 544.

²⁵ es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/29-32.

Daha başka âlimlerimiz de *Felak* ve *Nâs* surelerinin Mekke'de *Fil* suresinden sonra nâzil olduğunu belirtmektedirler.²⁶

Fahrüddin er-Râzî (v. 606/1209), en-Neysâbü'rî (v. 728/1327) gibi bazı âlimler, *Muavvizeteynin* nüzul sebebi mahiyetinde şöyle bir haber nakletmektedirler: "Hz. Peygamber Mekke'de iken Cebrâîl ona geldi ve dedi ki: *Cinlerden bir ifrit sana tuzak kuruyor; yatağına girdiğin zaman de ki: Eûzu bi Rabbi'l-Felak. Euzu bi Rabbi'n-Nâs.*"²⁷ Said b. el-Museyyeb'ten (v. 94/713) gelen bir rivayete göre, yine "Hz. Peygamber Mekke'deyken, müşrikler ona nazar deydirmek için yanına gelip, 'Ey Muhammed ne kadar güçlü adalelerin var! Sırtım ne kadar kuvvetli! Yüzüm ne kadar nurlu!' demeye karar verdiler. Bunun üzerine Allah *Muavvizeteyni* indirdi."²⁸

Bu konudaki bütün rivayetleri değerlendiren ez-Zerkeşî (v. 794/1391), "güvenilir kişilerden gelen rivayetler, *muavvizeteynin* Mekke'de indiğini göstermektedir" demektedir.²⁹ İbn Âşûr (v. 1393/1973) da söz konusu rivayetleri verdikten sonra, "doğru olan görüş, bu iki surenin Mekke'de indiğidir. *Ebû Sâlih'in* değil, *Kureyb'in İbn Abbas'tan* yaptığı rivayet makbuldür ve buna itimat edilmelidir" demektedir.³⁰ Muhammed İzzet Derveze (v. 1404/1984) de pek çok rivayetin, söz konusu iki surenin Mekke'de erken dönemlerde indiğini gösterdiğini söylemektedir.³¹ Derveze gibi Süleyman Ateş de, bu iki surenin Mekke'de nâzil olduğu kanaatindedir.³²

²⁶ Bkz. eş-Şeyh Hüd b. Muhammed el-Huvvârî (hicri III. Astr), *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, (Tahk. Bi'lhâc b. Saîd Şerîfîy), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût 1990, IV/544-545; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/31, 83-85; es-Seyyid Hâşim el-Bahrânî, (v. 1107/1695 veya 1109/1697), *el-Burhân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût 1403/1983, IV/527; İbn Âşûr, XXX/624; *el-Mevsûatu'l-Kur'âniyye Hasâisu's-Suver*, (İ'dât: Cafer Şerefuddîn), Dâru't-Takrîb Beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, Beyrût 1420/2000, XII/329; Yazır, IX/6352.

²⁷ Bkz. el-Fahr er-Râzî (v.606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebûr*, Dâru İhyâ'it-Tursâjil'l-Arabî, Beyrût 1417/1997, XI/368; Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî en-Neysâbü'rî (v. 728/1327), *Tefsîru Ğarâibi'l-Kur'ân ve Rağâibi'l-Furkân*, (Tahr. Z. Umeyrât), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1416/1996, VI/598.

²⁸ er-Râzî, XI/368; en-Neysâbü'rî, VI/598; İbn Âşûr, XXX/624.

²⁹ Bedruddîn ez-Zerkeşî (v. 794/1391), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahk. M.E.İbrahim), I. Baskı, Dâru İhyâ'it-Kutubi'l-Arabîyye, 1376/1957, I/193.

³⁰ İbn Âşûr, XXX/624.

³¹ Muhammed İzzet Derveze (v. 1404/1984), *et-Tefsîru'l-Hadis*, Dâru İhyâ'it-Kutubi'l-Arabîyye, 1381/1962, I/199.

³² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar neşriyat, İstanbul, tarih yok, XI/194.

2- Medine'de Nâzil Olduğunu Söyleyenler

Katâde'ye³³ (v. 118/736) göre ise muavvizeteyn Medine'de nâzil olmuştur. Ebû Sâlih'in rivayetine göre İbn Abbas da söz konusu surelerin Medine'de indiğini söylemiştir.³⁴ Mücâhid, (v. 104/722) Muavvizeteynin nerede indiğini İbn Abbas'a sormuş, o da bunların Medine'de indiğini söylemiştir.³⁵ Ebû Ca'fer en-Nahhâs (v. 338/949) da, en-Nâsîh ve'l-Mensûh adlı eserinde Muavvizeteynin Medine'de indiğini nakletmektedir.³⁶ el-Beyhakî (v. 458/1065), el-Vâhidî (v. 468/1075), İbn Atiyye (v. 546/1151) İbnu'l-Cevzî (v. 597/1200), er-Râzî (v. 606/1209), en-Neysâbü'rî (v. 728/1327), Ebû Hayyân el-Endeiusî (v. 754/1353), el-Bikâî (v. 885/1480), es-Suyûtî (v. 911/1505), el-Âlûsî (v. 1270/1853), M. Hamdî Yazır (v. 1942) gibi âlimlerimiz, bu iki surenin Medine'de, Hz. Peygamber'e yapılan sihir olayı üzerine indiğini söylemektedirler.³⁷ Müfessirlerin çoğunluğunun bu kanaatte olduğu belirtilmektedir.³⁸ İbnu'l-Cevzî, el-Hâzin (v. 725/1324), el-Bikâî, es-Suyûtî, el-

³³ İbn Atiyye, Katâde'ye göre mekkî'dir, diyor (İbn Atiyye, XVI/385) ki, buna başka hiçbir eserde rastlamadık. Bunun bir zuhûl olduğu kanaatindeyiz.

³⁴ Bkz. İbnu'l-Cevzî, IX/270; el-Kurtubî, XX/251; ei-Endelusi, VIII/530; İbn Âdil, XX/568; el-Âlûsî, XXX/711; İbn Âşûr, XXX/624.

³⁵ Bkz. el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/28.

³⁶ Bkz. es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/28.

³⁷ Bkz. Ebûbekir Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî (v. 458/1065), *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi's-Serî'a*, (Tashîh. A. el-Kal'acî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1405/1985, VI/248, VII/92-94; Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed el-Vâhidî (v. 468/1075), *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, (Tahk. S.A Dâvûd), Dimâşk-Beyrût 1415/1995, II/1242; aynı müellif, *el-Vasûl fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, (Tahk. Heyet), Beyrût 1415/1994, IV/572; İbn Atiyye, XVI/386; İbnu'l-Cevzî, IX/270; er-Râzî, XI/368; en-Neysâbü'rî, VI/598; el-Endelusi, VIII/530; Burhânuddîn Ebû'l-Hasan İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî (v. 885/1480), *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsubi'l-Âyâti ve's-Suver*, (Tahk. A.G. el-Mehdî), Beyrût 1415/1995, VIII/607-608; aynı müellif, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298; İbn Âdil, XX/568; es-Seyyid Mu'nuddîn Muhammed b. Abdurrahmân el-Hasanî el-Huseynî el-İcî (v. 894/1488), *Câmi'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, (Ta'lik: Muhammed b. Abdullah Gaznevî (v. 1296/1878), Tahk. M. Ahmed), Pakistan 1396/1976, II/445; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/42-43; el-Âlûsî, XXX/711; Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru'l-Vasûl li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1406/1986, XXX/762; Ebûbekir el-Cezâirî, *Eyseru'l-Tefsîr li Kelâmi Aliyyi'l-Azîz ve bi Hâmişi Nehri'l-Hayr*, el-Medînetu'l-Munevvere 1419, V/630; Yazır, IX/6351.

³⁸ Bkz. İbn Atiyye, XVI/385; er-Râzî, XI/368; en-Neysâbü'rî, VI/598; Muhammed el-Emin b. Muhammed eş-Şankûî (v. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fi Idâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*, (Tetimme: A.M.Sâlim), er-Riyâd 1403/1983, IX/638; Vehbe ez-Zuheylî, *et-Tefsîru'l-Basîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrût-Dimâşk, 1421/2000, I/1/2961.

Âlûsî gibi âlimlerimize göre, doğru olan ve tercih edilen görüş budur.³⁹ Muavvizeteynin, Lebid b. el-A'sam'ın sihri üzerine indiği konusunda sahabenin icmamn bulunduğu da söylenmektedir.⁴⁰

Bu iki surenin Medine'de indiğini söyleyenlerin görüşlerini değerlendiren İbn Âşûr, el-Vâhidî, es-Suyûtî gibi âlimlerin, Sahihu'l-Buhârî'de geçen sihir olayı ile ilgili rivayetlerden etkilenecek bu kanaate vardıklarını; oysa Sahûh'te Muavvizeteynin bu olay üzerine indiğine dair herhangi bir bilginin bulunmadığını söylemektedir.⁴¹ "Muavvizeteynin Hz. Peygamber'e yapılan sihir olayı üzerine indiği yönündeki haberler sahih kaynaklarda bile geçseler doğru değildir" diyen İbn Bâdis (v. 1359/1935), söz konusu surelerin özelde iki surede belirtilen hususlardan, genelde ise her türlü kötülükten Allah'a sığınıp korunmayı öğretmek üzere nâzil olduğunu söylemekte ve Müslim'de geçen Ukbe b. Âmir'in konuyla ilgili hadisini buna delil getirmektedir.⁴²

Ayrıca Muavvizeteynin, nübüvvetin son dönemlerine doğru peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkanların şer ve fitnelerinden Allah'a sığınmayı emir ve tavsiye etmek gayesiyle inmiş olabileceğine de işaret edilmiştir.⁴³

Görüldüğü gibi alimlerin bir kısmı, surenin Mekke'de indiğini söylerken, başka bir kısmı Medine'de nazil olduğuna inanmaktadır. Medine'de indiğini söyleyenler, bunu Hz. Peygamber'e yapıldığı iddia edilen sihir olayı ile ilişkilendirmektedirler. Rivayetlere bakarak bu iki görüşten birini tercih etmek mümkündür. Muavvizeteynle ilgili rivayetlerin en çok isnat edildiği sahabi Ukbe b. Âmir'den gelen nakilleri esas alırsak, Medine'de inmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak biz bu iki surenin Hz. Peygamber'e yapıldığı söylenen sihir olayı ile ilgisinin olduğunu ve bunun üzerine indiğini zannetmiyoruz.⁴⁴

³⁹ Bkz. İbnu'l-Cevzî, IX/270; Alâuddîn Ali b. Muhammed el-Bağdâdî el-Hâzin (v. 725/1324), *Tefsîru'l-Hâzin (Lübâbu't-Te'vil fi Ma'âni't-Tenzil)*, (Dabt. A.M.A. Şâhin), Beyrût, 1415/1995, IV/499; el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/42-43; es-Sâvî, VI/355; el-Cemel, VIII/436; el-Âlûsî, XXX/711.

⁴⁰ Bkz. es-Sâvî, VI/355; el-Cemel, VIII/436.

⁴¹ İbn Âşûr, XXX/624.

⁴² İbn Bâdis, 369.

⁴³ Bkz. Yazır, IX/6359.

⁴⁴ İleride tamamen, Hz. Peygamber'e yapıldığı söylenen sihir olayına hasredeğimiz bir makalemizde, Muavvizeteyn ve sihir olayı arasındaki ilişkiyle ilgili rivayet ve yorumları uzun uzun işleyeceğiz.

D- Muavvizeteynin Kur'an'dan Olup Olmadığı Meselesi

Muavvizeteynin Kur'an'dan olup olmadığı hususu, ilk dönemlerden beri tartışıla gelen bir konudur. Pek çok hadis ve tefsir kitabımızda Abdullah b. Mesûd'un (v.32/652), *Muavvizeteyni* Kur'an'dan addetmediğine dair rivayetler vardır. Bu rivayetlerin tümü genellikle Zirr b. Hubeyş (v. 81/700 veya 82/701) ve Ubeyy b. Ka'b (v.30/650) kaynaklıdır. Zirr, tabiinin ileri gelenlerindedir; Ubeyy'in öğrencisidir ve sika olduğu belirtilmektedir.⁴⁵ Ubeyy ise bilindiği gibi Hz. Peygamber'in en önemli sahabilerinden biridir.⁴⁶ En iyi Kur'an okuyanların başında gelir. Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an'ı cem' eden dört kişiden biridir. Yine Hz. Peygamber'in ashabına, kendisinden Kur'an öğrenmelerini emrettiği dört kişidendir.⁴⁷ Onun bu konudaki önemini gösteren hususlardan biri de, bazı rivayetlerde geçtiği üzere, Allah'ın Hz. Peygamber'e, Ubeyy'e Kur'an okumasını söylemesidir.⁴⁸ Şüphesiz bu, onun için büyük bir şereftir. Abdullah b. Mes'ûd da, tıpkı Ubeyy gibi, sahabenin en önde gelen isimlerinden biridir. Onun sahabe arasındaki konumuna aşağıda işaret edilecektir. Burada şu kadarını belirtelim ki, özellikle Kur'an ve tefsir alanında, sahabe arasında ilk akla gelen iki isimden biridir.⁴⁹ İşte böyle önemli bir konuma sahip olan bu iki sahabeye atfedilen bazı rivayetlerle Muavvizeteynin Kur'an'dan olup olmadığı hususu tartışılmış; İbn Mesûd'un bunları Kur'an'dan addetmediği, buna karşılık Ubeyy'in, Hz. Peygamberden yaptığı nakillerle Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğunu söylediği belirtilmiştir. Sahîh-i Buhârî'de belirtildiğine göre Zirr,

⁴⁵ Bkz. Cemâluddin Ebû'l-Haccâc Yûsuf el-Mizzî (v. 742/1323), *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, (Tahk. B.A.Ma'rûf), Beyrût 1415/1994, IX/337; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî (v. 748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, (İşrâfî Ş. Ei-Arnâût, Tahk. M. Es-Sâğircî), Müllesestu'r-Risâle, 7. baskı, Beyrût 1410/1990, IV/167-169; *el-Câmi' fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, (Cem ve tertib: Heyet), Âlemu'l-Kutub, Beyrût 1412/1992, 1/256; *Ricâlu Tefsîri't-Tâberî Cerhan ve Ta'dîlen*, (Tahk. A.Şâkir-M.Şâkir, Cem': M.Subay b.Hasan Hallâk), Beyrût 1420/1999, 197. Burada, Zirr b. Hubeyş ile Ubeyy'in ölüm tarihleri arasındaki fark dikkat çekmektedir. Vefat tarihleri göz önünde bulundurulduğunda Zirr'in, Ubeyy'den 50-51 yili sonra vefat ettiği anlaşılacaktır. Bu konuyu araştırırken Zirr'in 120 yıldan fazla yaşadığının kaydedildiğini gördük. Bazı rivayetlerde 127 yıl yaşadığı dahi söylenmektedir. O hem, cahiliye dönemini hem İslam dönemini yaşayan, fakat bununla beraber Hz. Peygamber'i görmeyen ve kendilerine muhadram denilen kişilerden biridir. (Bkz. aynı kaynaklar ve yerler).

⁴⁶ Hayatı için Bkz. İbn Abdullberri en-Nemrî (v. 463/1070), *el-İstiâb fi Ma'rîfeti'l-Ashâb*, (*el-İsâbe* ile birlikte), Beyrût 1328, 1/48-49; İbnü'l-Esrî, 1/169-170; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/19-20.

⁴⁷ Bkz. Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 22

⁴⁸ Bkz. el-Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr, 16; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 22.

⁴⁹ Diğer de Abdullah b. Abbas'tır.

Ubeyy b. Ka'b'a, Abdullah b. Mesûd'un Muavvizeteynin Kur'an'dan olmadığına dair sözler söylediğini hatırlatarak, bu iki surenin Kur'an'dan olup olmadığını sormuş; Ubeyy de, bunu Rasulullah'a sorduğunu ve O'nun da, bunların Kur'an'dan olduğunun kendisine söylendiğini belirttiğini söylemiştir. Bundan sonra Ubeyy, "*Biz de Rasulullah'ın dediği gibi deriz.*"⁵⁰ demiştir. Diğer bir hadiste ise Zirr, İbn Mesûd'dan bahsetmeksizin, Muavvizeteynin Kur'an'dan olup olmadığını Ubeyy'e sormuş ve yine biraz evvelkine benzer bir cevap almıştır.⁵¹

Ahmed b. Hanbel de yedi tanesi Zirr'den olmak üzere bu konuda sekiz tane hadis rivayet eder. Bunların bazılarında Zirr, İbn Mesûd'tan bahsetmeksizin, Muavvizeteyni Ubeyy'e sorduğunu söylemiştir.⁵² Ubeyy de ona yine yukarıda geçen cevabı vermiştir.⁵³ Bazılarında ise Buhârî ve Müslim'de geçtiği gibi, İbn Mesûd'un *Muavvizeteyn* hakkında konuştuğunu söylemekte, fakat ne dediğini belirtmemektedir.⁵⁴ Ubeyy de, onların Kur'an'dan olup olmadığını Rasulullah'a sormuş ve O da kendisine, bunların Kur'an'dan olduğunu söylemiştir.⁵⁵ Ubeyy, rivayetlerin birinde Rasulullah'ın kendilerine böyle demelerini emrettiğini de belirtmektedir.⁵⁶ Zirr'den gelen bazı rivayetlerde o, Ubeyy'e, İbn Mesûd'un, *Muavvizeteyni* mushafına yazmadığını

⁵⁰ el-Buhârî, Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân, Sûretu Kul Eûzu Bi Rabbi'n-Nâs. (Konunun öneminden dolayı, ilgili hadisi burada aynen tercüme ederek vermeyi uygun görüyoruz: Zirr, Ubeyy b. Ka'b'a, der ki: *Abdullah b. Mesûd Muavvizeteyn hakkında konuşuyor.* Bunun üzerine Ubeyy şöyle der: *Ben Rasulullah'a sordum, bana dedi ki: Bana denildi, ben de dedim.* Hz. Peygamber'in bu sözünü nakleden Ubeyy, şunu da ilave eder: "*Biz de Rasulullah'ın dediği gibi deriz.*"

⁵¹ Bkz. el-Buhârî, Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân, Sûretu Kul Eûzu Bi Rabbi'l-Feiak. (Übeyy b. Ka'b radyallahu anhdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Rasulullah sallallahu aleyhi veselleme Muavvizeteyni (Kur'andan mı? diye) sordum. Rasulullah tarafından bana (bu iki sureyi oku!) denildi. Ben de okudum! demiştir. Übey (hazretleri) der ki: Rasulullah'ın okuduğu gibi biz de (Kur'an olarak) okuruz. Kamîl Miras, *Sahihi Buhari Muhtasari Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Rejisi neşriyatı, İstanbul 1947, XI/259).

⁵² Bazı rivayetlerde Zirr'in bu soruyu bizzat İbn Mesûd'a sorduğu ve aynı cevabı aldığı naklediliyor. (Bkz. Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Tahk. S.M. es-Selâme), Dâru't-Taybe, er-Riyâd 1420/1999, VIII/530).

⁵³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/129.

⁵⁴ Bu konuda bilgi için Bkz. Sihâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beytu'l-Efkârî'd-Devliyye, tarih yok, II/2190.

⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/129; ayrıca bkz. en-Nesâî, *Tefsîru'n-Nesâî*, II/624-625; İbn Kesîr, VIII/530.

⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/128.

hatırlatır. Bunun üzerine Ubeyy, yemin ederek Rasulullah`ın kendisine şunu haber verdiğini söyler: “*Cibril bana dedi ki: Kul eûzu bi Rabbi`l-felak! Ben de dedim.. Sonra dedi: Kul eûzu bi Rabbi`n-nâs! Ben de dedim..*” Ubeyy daha sonra şunu ilave eder: “*Biz de Rasulullah`ın dediğini deriz.*”⁵⁷ Zirr başka bir rivayetinde Ubeyy`e şöyle der: “*(İbn Mesûd`u kast ederek) Kardeşin o ikisini mushaftan siliyordu.*” Hadisi rivayet eden râvî Süfyân, Ubeyy`in bunu duyduğu halde inkâr etmediğini belirtir. Yine râvî şöyle der: “*Muavvizeteyn sureleri İbn Mesûd`un mushafında yoktu. O Rasulullah`ı, Hasan ve Hüseyin`e Muavvizeteyni okuyarak taavvuzda bulunurken görmüştü. Rasulullah`ın onları namazda okuduğunu duymamıştı. Bu yüzden zannetti ki, onlar taavvuz dualarıdır ve bu zannında da ısrar etti. Diğer sahabiler ise, o ikisinin Kur`an`dan olduğu kanaatindeydiler.*”⁵⁸

Bu konuda bir rivayet de Abdurrahman b. Yezid`ten gelmektedir. O diyor ki: “*Abdullah, Muavvizeteyni mushaflarından silerdi ve derdi ki: O ikisi Allah`ın kitabından değildir.*”⁵⁹

Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San`ânî (v. 211/826) ise tefsirinde, Sevrî kanalıyla Zirr`den, Ubeyy`in sözlerini nakletmekte, İbn Mesûd`un bunları Kur`an`dan kabul etmediğinden bahsetmemektedir.⁶⁰

et-Taberâni`nin (v. 369/970) verdiği bilgiye göre, Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Hubeyb es-Sulemi, İbn Mesûd`tan şunu nakletmiştir: “*Kur`an`dan olmayanı ona karıştırmayın; Felak ve Nâs sureleri Muavvizetândır; Hz.*

⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/129; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân (v. 354/965), *el-lhsân fi Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, (Tertib: E.A.A.B. el-Fârisî, Tahk. S. el-Arnaût), Müessesetu`r-Risâle, Beyrût 1407/1987, III/77; İbn Kesîr, , VIII/530. Hadisi değerlendiren el-Arnaût, hadisin sahih, bu isnadının ise hasen olduğunu belirtmektedir. (*el-Mevsûatu`l-Hadisîyye Musnedu`l-İmam Ahmed b. Hanbel*), (Tahk. Şuayib el-Arnaût ve diğerleri), Lübnan 1421/2001, XXXV/116).

⁵⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/130; İbn Kesîr, VIII/530. (Hadisin Şeyhaynin kavline göre sahih olduğunu belirten el-Arnaût, eş-Şâfiî, et-Tahâvî, el-Humeydî, el-Beyhakî, el-Buhârî, en-Nesâî gibi âlimlerin de bunu naklettiğini, ancak bunlarda Süfyân`ın sözünün olmadığını belirtmektedir. (el-Arnaût, XXXV/118-119).

⁵⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/129-130. (*كان عبد الله يحك المعوذتين من مصاحفه ويقول إنهم ليستا من (كتاب الله تبارك وتعالى*); İbn Kesîr, VIII/531; İbn Hacer, *Fethu`l-Bârî*, II/2190; el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/312-313; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/264.

⁶⁰ Bkz. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San`ânî (v. 211/826), *Tefsîru`l-Kur`ân*, (Tahk. M.M.Muhammed), er-Riyâd, 1410/1989, II/410-411.

Peygamber onlarla taavvuzda bulunuyordu.” Daha sonra râvî, İbn Mesûd’un onları mushaftan sildiğini kaydetmektedir.⁶¹

İbn Kuteybe (v. 276/889) de, İbn Mesûd’un *Muavvizeteyni* diğer bazı dualar gibi kendileriyle taavvuzda bulunulan dualar olarak değerlendirdiğini, Hz. Peygamber’i, Hasan ve Hüseyin’e onları okuyarak taavvuzda bulunurken gördüğünü, bu yüzden de onları mushafma yazmadığını belirtmiştir.⁶²

Yukarıda verdiklerimiz yanında ayrıca el-Bezzâr (v. 292/904), et-Taberânî, Ebû Ya’lâ ve daha başka âlimler, Alkame b. Kays (v. 62/681) ve diğer zatlardan, İbn Mesûd’un mushafından *Muavvizeteyni* sildiğini ve Rasulullah’in onlarla taavvuzda bulunmakla emrolunduğunu söylediğini nakletmişlerdir. Bu bilginler, İbn Mesûd’un onları okumadığını da belirtmişlerdir.⁶³

İbn Hacer (v. 852/1448) de, İbn Mesûd’un bu iki surenin Kur’an’dan olmadığını söylediği yönündeki rivayetlerin sabit olduğuna işaret ederek, sahih rivayetlerle gelen bu haberlerin inkâr edilemeyeceğini belirtmektedir.⁶⁴

İbn Mesûd’un mushafının içeriği hakkında bilgi veren es-Suyûtî, onun mushafında *Fâtiha* ve *Muavvizeteyn*in mevcut olmadığını söylemektedir.⁶⁵

İbn Mesûd’a atfedilen bu rivayetlerden anlaşılıyor ki o, *Muavvizeteyn*in Kur’an’dan olduğunu kabul etmemektedir. Ne var ki, bu rivayetler konusunda bazı tereddütlerimizin olduğunu belirtmeliyiz. Öncelikle şuna işaret edelim ki, rivayetler aynı lafızlarla ve birbiriyle örtüşecek şekilde zikredilmemiştir ve aralarında ciddi farklar vardır. Bir kısım rivayetlerde onun mushafına bu iki sureyi yazmadığı zikredilirken, bazılarında ise mushafından sildiği

⁶¹ Bk, el-Mâverî, VI/373; el-Arnaût, XXXV/117.

⁶² Bkz. el-Kurtubî, XX/251; İbn Âdil, XX/568; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/265; el-Cemel, VIII/436.

⁶³ Bkz. İbn Kesîr, VIII/531; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II/2190; Celaluddin es-Suyûtî (v. 911/1505), *ed-Durru’l-Mensûr fi’l-Tefsîr bi’l-Me’sûr*, (Tash. N.Necib), Dâru l-hyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrût, 1421/2001, VIII/624; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (v.1250/1834), *Fethu’l-Kadîr el-Câmî Beyne Fenneyi’r-Rivâyeti ve’d-Dirâyeti min İlmi’t-Tefsîr*, Dâru’l-Hayr Beyrût-Dimaşk 1413/1992, VI/615; el-Âfûsî, XXX/711; Ebû Tayyîb Sîddîk b. Hasan el-Kannûcî el-Buhârî (v. 1307/1889), *Fethu’l-Beyân fi Makasidi’l-Kur’ân*, (Vad’. İ.Şemsuddîn), Beyrût, 1420/1999, VII/587; el-Arnaût, XXXV/117-118.

⁶⁴ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II/2194; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/264.

⁶⁵ es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/216-217.

kaydedilmektedir. Bu, dikkat çekilmesi gereken önemli bir noktadır ki başka alimler de buna işaret etmişlerdir.⁶⁶

Öte yandan, İbn Mesûd'dan başka hiç bir sahabiden bu konuda herhangi bir rivayet gelmemiştir. Kur'an'ın cem'i ve istinsahı esnasında bazı âyetler hakkında bir takım tereddütler yaşandığı halde,⁶⁷ *Muavvizeteyn* Kur'an'dan olup olmadığı yönünde tereddüdün yaşandığına dair herhangi bir rivayete rastlamadık. Bu bize gösteriyor ki, ashap *Muavvizeteyn* Kur'an'dan olduğu konusunda icma üzeredirler.⁶⁸ Esasen, daha önce de pek çok âlim bu hususu dile getirmiştir. Bütün ashabin, söz konusu surelerin Kur'an'dan olduğu hususunda icma ettikleri bir konuda, Abdullah b. Mesûd gibi bir zatın muhalefet edeceğini zannetmiyoruz. Şayet İbn Mesûd böyle bir iddiada bulunsaydı, sadece Ubeyy değil, daha birçok kişi ona bu konuda tepki gösterirdi. Oysa bu konuda Ubeyy dışında bir sahabiden gelen herhangi bir tepkiye rastlamadık. Abdullah b. Mesûd'un, *Muavvizeteyn* gibi önemli iki sureyi Kur'an'dan addetmemesini ve sahabenin de buna sessiz kalmasını muhal görüyoruz.

Daha önce verdiğimiz ve aşağıda da vereceğimiz gibi bir çok hadis vardır ki, bunlarda Hz. Peygamber *Muavvizeteyn* kendisine inzâl edildiğini söylemektedir. Hemen belirtelim ki, bu hadislerin çoğu Ukbe b. Amir'den (v. 58/677) nakledilmiştir. Ukbe, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin hemen ardından müslüman olmuştur. Ebû Saîd b. Yûnus, onun Kur'an'ı çok güzel okuduğunu ve onu cem edenlerden biri olduğunu, feraiz ve fâkih konusunda derin bilgisinin bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁹ İşte burada sözü geçen Ukbe ve başka sahabilerden gelen bu rivayetlerde Hz. Peygamber, kimi zaman bunlara "âyet", kimi zaman da "sure" diyerek, Kur'an'dan olduklarını tasrih etmiştir.

⁶⁶ Bkz. Ebûbekir el-Bâkîllânî (v. 403/1012), *Nuketü'l-İntisâr li Nakli'l-Kur'an*, (Dirâse ve tahk. M.Z. Selâm), el-İskenderiyye tarihsiz, 93; Muhammed Şer'i Ebû Zeyd, *Cem'u'l-Kur'an mine'l-Asri'n-Nebevî ilâ'l-Asri'l-Hâdis*, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Danışman: Abdülaziz İsmail Sakr), Câmîatu'l-Kuveyt Kulliyetu'd-Dirâsâti'-Ulyâ Bernâmecu't-Tefsîr ve U]ûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1419/1998, 202.

⁶⁷ Bkz. es-Suyûtî, , *el-İtkân*, 1/194-207; Mahmud Ebu Reyve, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması (Hadis Müdafası)*, (Türkçesi: M.Tan), Yöneliş yay., İstanbul 1988, 276-280; Muhammed Gazâlî, *Düşünce Mirasımız Eleştirel Bir Yaklaşım*, (Çev. H.Ünal), Şura Yay., İstanbul tarih yok, 237-238.

⁶⁸ Bkz. Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî (v. 855/1451), *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tarih yok, XX/11.

⁶⁹ Bkz. İbn Hacer, *ei-İsâbe*, 11/489.

Ukbe'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber bu iki sureyi kast ederek şöyle buyurmuştur: “*Bana iki sure indirildi...*”⁷⁰ Yine Ukbe'den gelen başka bir hadiste ise bunlara âyet demektedir: “*Bana bazı âyetler indirildi ki, benzerleri görülmemiştir: Kul eûzu bi Rabbi'n-Nâs ve Kul eûzu bi Rabbi'l-felak...*”⁷¹ Hz. Peygamber, *Muavvizeteyn*in âyetlerini kast ederek, “*bana bazı âyetler indirildi ki benzerleri görülmemiştir*” demiştir.⁷² Yine o, bu iki sureyi kast ederek Ukbe'ye, “*Sana insanların okuduğu surelerin en hayırlısı iki sureyi öğretelim mi?*” demiştir.⁷³ Ukbe'den gelen bir diğer hadiste Hz. Peygamber bunları, “*benzeri okunmamış, taavvuzda bulunanların taavvuzda bulduklarının en hayırlısı iki sure*” olarak nitelendirmektedir.⁷⁴ Yine Ukbe'den gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber *İhlâs* ile birlikte *Muavvizeteyne* sure demekte ve “*bunları ilâhî kitaplarda indirilenlerin en hayırlısı*” olarak tavsif etmektedir.⁷⁵ Abdullah b. Hubeyb'in rivayet ettiği bir hadiste de Hz. Peygamber, “*ona 'Kul huwallâhu Âhat' ile Muavvizeteyni okumasını söylemiştir.*”⁷⁶ Başka bir hadiste ise Ukbe, Hz. Peygamber'in kendisine, “*sen Kur'an'da Kul Eûzu bi Rabbi'l-Felak'tan daha belîğ bir sure okumadın*” diyerek, *Felak*'m Kur'an'dan bir sure olduğunu açıkça belirtmektedir.⁷⁷ Taberânî'nin naklettiği bir hadiste de Hz. Peygamber, Ukbe'ye, “*sana Kur'an'ın en faziletli veya en faziletliyelerinden iki sureyi öğretelim mi?*” dedikten sonra, ona *Muavvizeteyni* öğretmiştir.⁷⁸

Üstelik Hz. Peygamber'in, *Muavvizeteyni* namazda okuduğu ve ashabına bunlarla namaz kılmalarını emrettiği de vakidir.⁷⁹ Ukbe b. Amir'in naklettiğine

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/144.

⁷¹ Bkz. Muslim, *Salâtu'l-Misâfirîn*, 46; Ahmed b. Hanbel, IV/144, 150, 151, 152; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (v. 279/892), *Sünenü'l-Tirmizî (el-Câmi'u'l-Kebîr)*, (Tahk. B.A. Ma'rûf), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1998, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 12; Tefsîru'l-Kur'ân, 93; Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (v. 360/970), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (Tahk. H.A. es-Selefi), el-Cumhûriyyetu'l-İrakiyye, Vizâretu'l-Evkâf, Bağdat 1980 (?), XVII/350.

⁷² Bkz. Muslim, *Salâtu'l-Misâfirîn*, 46; et-Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 12; Tefsîru'l-Kur'ân, 93; Ahmed b. Hanbel, IV/144, 150, 151, 152.

⁷³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/144, 155.

⁷⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/150, 153.

⁷⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/148, 158-159.

⁷⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/312.

⁷⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dâremî (v. 255/868), *Sünenü'd-Dâremî*, (Tahk. M.A. Abdulmuhsin), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1421/2000, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 25.

⁷⁸ et-Taberânî, XVII/336-336.

⁷⁹ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2190-2191.

göre, bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber, kendisine bu iki sureyi öğrettikten sonra onlarla namaz kıldırıştır.⁸⁰ Başka bir rivayette Ukbe, Hz. Peygamber'in bunları sabah namazında okuduğunu belirtmektedir.⁸¹ Ukbe'den gelen bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in ona namazlarında Muavvizeteyni okumayı emrettiği anlaşılmaktadır ve o da Hz. Peygamber'in bu tavsiyesine uyarak hep böyle yapmıştır.⁸² Ebû'l-Alâ'nın belirttiğine göre bir adam⁸³ ona, bir yolculuk esnasında, Hz. Peygamber'in kendisine *Felak* ve *Nâs* surelerini okuttuğunu, sonra da "namaz kılacağın zaman bunları oku!" dediğini söylemiştir.⁸⁴ Hz. Peygamber'in namazda bu iki surenin okunmasını emrettiği başka rivayetler de vardır.⁸⁵

Bazı rivayetlerde, sonraki dönemlerde de Muavvizeteynin Kur'an'dan olmadığı yönünde bir anlayışın halk arasında mevcut olduğunu imâ eden ifadelere rastlıyoruz. Nitekim Hanzala es-Sudûsî'den nakledildiğine göre o, İkrime'ye, akşam namazında *Felak* ve *Nâs* surelerini okuduğunu, fakat insanların kendisini ayıpladığını anlatmış, İkrime ona, bunların Kur'an'dan olduğunu belirterek onları namazlarında okumaya devam etmesini söylemiştir. Rivayeti değerlendiren el-Arnaût, Hanzala'nın hadis ilminde zayıf biri olarak addedildiğini, dolayısıyla hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemektedir.⁸⁶ İmâm Ca'fer es-Sâdik'in (v. 148/765) da akşam namazını kıldırırken *Muavvizeteyni* okuduğu ve onların Kur'an'dan olduğunu tekit ettiği belirtilmiştir.⁸⁷

Bütün bunlar, Muavvizeteynin Hz. Peygamber'e vahyedildiğini ve Kur'an'dan olduğunu açıkça göstermektedir. Ukbe'den gelen rivayetleri bire irca etsek de bu gerçek değişmeyecektir. Hz. Peygamber tarafından bu kadar açık bir şekilde Kur'an'dan olduğu belirtilen iki sure için İbn Mesûd'un,

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/144: et-Taberânî, XVII/336-338; İbn Kesîr, VIII/531.

⁸¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/150; et-Taberânî, XVII/336-338; İbn Kesîr, VIII/533.

⁸² Bkz. et-Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 12; Ahmed b. Hanbel, IV/155; el-Âlûsî, XXX/711.

⁸³ Arnaût, hadiste adı verilmeyen zatın da Ukbe b. Âmir olduğunu söylemektedir. (el-Arnaût, XXXIII/406).

⁸⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/24, 79; İbn Hacer, *Feihu'l-Bârî*, II/2190. Arnaût, hadisin isnadının sahîh ve ricâlinin sika olduğunu belirtmektedir. (el-Arnaût, XXXIII/406).

⁸⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/155, V/79.

⁸⁶ Bkz. el-Arnaût, İV/335.

⁸⁷ Bkz. Muhammed b. el-Murtezâ el-Fayd el-Kâşânî (v. 1091/1680), *Kitâbu's-Şâfi fi Tefsiri'l-Kur'an*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Tahrân 1391 (kameri), II/869; el-Bahrânî, IV/531.

“bunlar Kur`an`dan değildir” diyeceğine ihtimal vermiyoruz. Abdullah b. Mesûd⁸⁸ sahabenin Kur`an`ı en iyi bilenidir. Ondan gelen rivayetlere göre o, “sahabenin en faziletlisi değilim, ama onların Kur`an`ı en iyi bileniyim” demiştir.⁸⁹ Yine o, “Allah`ın kitabından hiçbir sure yoktur ki onun nerede indiğini; hiçbir âyet yoktur ki kimin hakkında nâzil olduğunu bilmeyeyim” demiştir.⁹⁰ “Şayet bilmediğim bir şeyi bilen birini duysam da ona ulaşmak mümkünse, mutlaka ona gider ve bunu ondan öğrenirim” diyen de kendisidir.⁹¹ Yine İbn Mesûd, Kur`an`ın büyük bir kısmını doğrudan Hz. Peygamber`in mübarek ağzından öğrenmiştir.⁹² Hz. Peygamber`in ashabına, kendisinden Kur`an`ı öğrenmelerini emrettiği dört kişiden biridir.⁹³ Bir hadiste, “Kur`an`ı indiği gibi okumak isteyen, İbn Mesûd`un kıraati üzere okusun” denilmiştir.⁹⁴ O, Kur`an`ı Hz. Peygamber hayatta iken toplayan dört kişi arasında yer almaktadır.⁹⁵ İbn Mesûd, Hz. Peygamber`in evine izinsiz ve serbest bir şekilde girebilen az kişiden biridir.⁹⁶ Üstelik bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Peygamber`in ömrünün sonlarına doğru Ramazan ayında Cebrâîl`e Kur`an`ı iki kere arz ettiği esnada orada hazır bulunmuş ve buna şahit olmuştur. Dolayısıyla o Kur`an`ı son şekliyle bilmektedir.⁹⁷ Başta Hz. Ömer olmak üzere pek çok sahabe, onun Kur`an`ı en iyi okuyan kişi olduğunu söylemiştir.⁹⁸ Bize göre, böyle birinin, bütün ashabın üzerinde ittifak ettikleri *Muavvizeteyn*in,

⁸⁸ Hayatı için Bkz. İbn Abdübirr, II/317-323; İbnü'l-Esîr, III/383-386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/369; Şihâbuddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb*, (Tahk. H.M.Seyha-O.es-Selâmî-A.Mes'ûd), Beyrût 1417/1996, III/252-253.

⁸⁹ Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8; Muslim, Fedâiiu's-Sahâbe, 22; İbn Abdilberr, II/321; İbnü'l-Esîr, III/386.

⁹⁰ Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 22; İbn Abdilberr, II/321.

⁹¹ Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8; Muslim, Fedâiiu's-Sahâbe, 22; İbnü'l-Esîr, III/386.

⁹² Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8; Muslim, Fedâiiu's-Sahâbe, 22.

⁹³ Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8; Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 29; Menâkibu'l-Ensâr, 16; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 22; İbn Abdilberr, II/319.

⁹⁴ Bkz. İbn Abdilberr, II/320; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/369.

⁹⁵ Bkz. el-Buhârî, Fedâilu'l-Kur`ân, 8.

⁹⁶ Bkz. el-Buhârî, Fedâiiu Ashâbi'n-Nebî, 29; Muslim, Fedâiiu's-Sahâbe, 22; İbnü'l-Esîr, III/384-385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/369.

⁹⁷ Bkz. İbn Abdilberr, II/322; Fadl Hasan Abbâs, *İtkânu'l-Burhân fî Ulûmi'l-Kur`ân*, Dâru'l-Furkân, Ammân 1997, 204; Ebû Zeyd, 89-90.

⁹⁸ Ayrıca Bkz. el-Buhârî, Fedâiiu'l-Kur`ân, 8; İbn Abdilberr, II/322-323.

Kur'an'dan olmadığını iddia etmesi ve bunda ısrar etmesi mümkün değildir, ki daha önce de bazı alimler buna temas etmişlerdir.⁹⁹

Ubeyy'e atfen nakledilen rivayetler başka noktalardan da dikkat çekicidir. Muavvizeteyn hakkındaki rivayetlere baktığımız zaman, görüyoruz ki, Ubeyy bu iki surenin Kur'an'dan olup olmadığı hakkında mütereddittir; bu yüzden de Rasullullah'a sorma ihtiyacı duymuştur. Öte yandan Hz. Peygamber'in verdiği cevap da çok ilginçtir: *Bana denildi, ben de dedim!* Hadislerin orjinalinde bu şekilde geçen ifadeden şu anlaşılıyor: Hz. Peygamber'e Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğu bildirilmiş ve o da bunun üzerine bunları söylemiştir. Bu ifadenin Kur'an vahyi açısından uygun olup olmadığı tartışmaya açıktır. Vahiy kesindir, kat'îdir, Hz. Peygamber, onun Allah'tan olduğunu yakînen bilir ve ashabına da bu şekilde bildirir, onu yazdırır, ezberletir. Burada ise, şüphe içeren ifadeler vardır ve meçhul sigası kullanılmıştır. O yüzden vahiy tekniği açısından bu rivayete muvafakat etmediğimizi belirtmeliyiz.

Bazı âlimler, Hz. Peygamber'in vahyi almadaki hassasiyetini ifade etmek üzere şunu söylemektedirler: "Aslında bu iki sure, başlarında "kul" ifadesi olmaksızın, "eûzu..." diye başlar ve bunları okurken de "eûzu" diye başlamak gerekir. Nitekim, "kul subhanellah" veya "kul elhamdulillah" demiyoruz; "subhanellah", "elhamdulillah" diyoruz.¹⁰⁰ Ancak Cebrâîl Hz. Peygamber'e söz konusu iki sureyi vahyederken "kul" dediği ve Hz. Peygamber de Cebrâîl'den aldığını aynen tebliğ ettiği için, surelerin başında "kul" demiştir. Bu iddianın doğru olmadığına inanıyoruz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, vahiy kesin ifadelerle Hz. Peygamber'e aktarılır, neyin vahiy, neyin vahiy olmadığını Hz. Peygamber gayet iyi bilir ve o şekilde insanlara bildirir. Şayet burada iddia edildiği gibi o, kesin vahiy olup olmadığına bakmaksızın Cebrâîl'den her duyduğunu Kur'an vahyi diye insanlara tebliğ etseydi, o zaman *Alak* suresinin başında da üç tane "ikra" emri bulunmalıydı. Zira başta Buhârî olmak üzere bütün kaynaklarımızda ittifakla Hz. Peygamber'e, Cebrâîl Hira mağarasına geldiğinde üç kere "ikra" diye vahyetmiş, dördüncüsünde "*İkra Bismi Rabbik'l-*

⁹⁹ Bkz. el-Kadı Ebûbekir İbn Tayyib el-Bâkılânî (v. 403/1012), *el-İntisâr li'l-Kur'an*, (Tahk. M.İ. el-Kudât), Ammân-Beyrût 1422/2001, 1/301; aynı müellif, *Nuket*, 90; Muhammed Abdulazîm ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1996, 1/191-192; Gazâlî, 237; Mustafa Karataş, "Çağdaş Yazar Muhammed Gazâlî'nin Hadis ve Sünnete İlişkin Görüşleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2004, sayı 10, 39-72.

¹⁰⁰ Bkz. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u'l-Tefsîr el-Câmi` li Tefsîri'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, (Cem. Y.S.Muhammed), er-Riyâd 1414/1993, V/379.

lezi Halak.” demiştir.¹⁰¹ Ayrıca *Fâtiha* suresinden önce de Cebrâîl’in Hz. Peygamber’e “*kul*” dediği rivayet edilmektedir.¹⁰² Oysa ne *Alak* suresinin, ne de *Fâtihanın* başında bu ziyadeler yoktur. O halde Muavvizeteynin başındaki “*kul*” emirleri de tıpkı diğer ifadeler gibi vahiydirler ve ilgili surelerin birer parçasıdır. Bu mevzuya değinen İbn el-Kayyim, Ubeyy’in de bu soruyu Hz. Peygamber’e sorduğunu, Peygamberin “*bana denildi, ben de dedim*” şeklinde cevap verdiğini belirttiikten sonra, bu rivayette mef’ulun mahzûf olduğunu, takdirinin, “*Bana denildi: De...*”, ya da “*Bana bu lafız dendi, ben de bana denildiği gibi dedim*” şeklinde olduğunu belirtmekte ve iki surenin başındaki “*kul*” lafızlarının, ilgili surelerin birer parçası olduğuna işaret etmektedir.¹⁰³

Bütün bunlar bize, Ubeyy’e atfedilerek nakledilen bu rivayetlerin sıhhati hakkında şüphe uyandırmaktadır. Easasen, yine Ubeyy b. Ka’b ve Zirr b. Hubeyş kanalıyla gelen ve elimizde mevcut Kur’an’da bulunmayan bazı ayetlerin, o dönemlerde Kur’an’da bulunduğunu belirten başka bazı rivayetler¹⁰⁴ vardır ki, onların da kabul edilir türden olmadığını belirtmeliyiz. İbn Mesûd ve Ubeyy’e atfen nakledilen bütün bu rivayetler yan yana konduğunda ve gerçek oldukları kabul edildiğinde, elimizde mevcut Kur’an’ın sıhhati konusunda şüphe uyandıracak bir sonuç ortaya çıkacaktır.¹⁰⁵ Oysa böyle bir şeyi kabul etmek mümkün değildir. Kur’an Allah’ın indirdiği bir zikirdir ve O’nun muhafazası altındadır.¹⁰⁶ Kur’an’ın Allah katından indiği gibi korunduğuna ve bize tevâtüren intikal ettirildiğine dair pekçok rivayet mevcuttur. Biz, bunların hak olduğuna inanıyor, el-Bâkılânî’nin de işaret ettiği gibi¹⁰⁷ bu konuda tereddüt uyandıran bütün rivayetleri ise şüphe ile karşılıyoruz.

Ubeyy’e atfedilen rivayetler gibi İbn Mesûd’a isnat edilen rivayetlerin de aslının olmadığı, hepsinin batıl ve uydurma olduğu birçok âlim tarafından dile

¹⁰¹ Bkz. Buhârî, Bedu’l’-Vahy, 3.

¹⁰² Bkz. el-Beyhakî, II/158; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/82.

¹⁰³ Bkz. İbn el-Kayyim, *Bedâi’u’t-Tefsîr*, V/380.

¹⁰⁴ Bkz. el-Buhârî, er-Rikâk, 10; Ahmde b. Hanbel, V/131-132; *el-Mebânî li Nazmi’l-Maânî, Mukaddimetân fi Ulûmi’l-Kur’ân ve humâ Mukaddimetu Kitâbi’l-Mebânî ve Mukaddimetu Ibn Atiyye*, (Two Muqaddiman to the Qur’anic Sciences) adlı kitap içinde, (Yayına Haz. Arthur Jeffery), Mektebetu’l-Hancî, el-Kâhire 1954, 90-93; el-Âlûsî, XXX/712. Ayrıca bkz. ez-Zerkeşî, I/251; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/219.

¹⁰⁵ Bu yönde yapılan iddialar için Bkz. el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, 1/59-225.

¹⁰⁶ Bkz. el-Hicr, 14/9.

¹⁰⁷ Bkz. el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, 1/97-99.

getirilmiştir.¹⁰⁸ İbn Kuteybe'nin yukarıda verdiğimiz naklini reddeden Ebûbekir el-Enbârî (v. 328/940), Muavvizeteynin Allah'ın mu'ciz kelamı, diğer taavvuz dualarının ise Hz. Peygamber'in sözü olduğunu belirttikten sonra, İbn Mesûd gibi lisani fasih, dili gayet iyi bilen, kelamın cinsini iyi tanıyan, sözü iyi anlayan birinin bu mu'ciz kelamı, beşer sözü ile karıştırmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Daha başka âlimlerimiz de bu yönde görüş belirtmişlerdir.¹⁰⁹ Nitekim el-Bezzâr'dan gelen rivayetlere göre o, "bu konuda, hiçbir sahabi, İbn Mesûd'a uymamıştır. Hz. Peygamber'den sahih olarak gelen nakillere göre o, bunları namazda okuyordu. Onların Kur'an'dan olduğu sabit olmuştur ve cemaatin kavli bu yöndedir" demiştir.¹¹⁰ es-Sicistânî (v. 316/928) de, ashabın Osman'ın (v. 35/656) mushafı üzerinde ittifak ettiğini belirtmektedir.¹¹¹ el-Bâkılânî, Muavvizeteynin diğer Kur'an sureleri gibi Allah tarafından vahiy olarak Hz. Peygamber'e indirildiğini belirttikten sonra, İbn Mesûd'un onların Kur'an'dan olmadığını söylemediğini nakletmektedir. Bu iki surenin Kur'an'dan olduğunu inkâr ettiğine dair ondan bir tek harfin dahi gelmediğini kaydeden el-Bâkılânî, bunları iddia edenlerin tamamen âhat haberlere dayandıklarını ve cehalet sergilediklerini söylemektedir.¹¹² O, sadece bazı illetler ve te'villerden dolayı bu iki surenin el-Mushaf'ta sabit olmadığını söylüyordu.¹¹³ *Fâtiha* ve *Muavvizeteyn*in Kur'an'dan olmadığı yönünde İbn Mesûd'a yapılan atıfların tümünün yalan, mevzu olduğunu ve hiçbirinin doğru olmadığını belirten İbn Hazm (v. 456/1064), İbn Mesûd'un kıraatini rivayet eden Asım'ın (v. 127/745) kıraatinin de bunu gösterdiğini, Kur'an'ın, *Fâtiha*'nın başından *Muavvizeteyn*in sonuna kadar bir bütün halinde elimizde mevcut olduğunu hatırlatmakta ve bundan bir harfî inkâr edenin kâfir olacağını

¹⁰⁸ Bkz. *el-Mebânî li Nazmi'l-Maânî*, 90-93; *ez-Zerkânî*, I/191-192; Ebu Reyve, 276-277.

¹⁰⁹ Bkz. el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/306; ei-Kurtubî, XX/251; ei-Hâzin, IV/499; İbn Âdil, XX/568; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2191; el-Cemel, VIII/436; el-Kannûcî, VII/587; el-Arnaût, XXXV/114.

¹¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2190; ei-Bikâf, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/624; aynı müellif, *el-İtkân*, I/264; eş-Şevkânî, V/615; el-Alûsî, XXX/711; el-Kannûcî, VII/587.

¹¹¹ Ebûbekir Abdullah b. Süleyman es-Sicistânî (v. 316/928), *Kitâbu'l-Mesâhif*, (Dirâse ve tahk. M.A. Vâiz), *Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye*, Katar 1415/1995, I/185-188.

¹¹² el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/61, 97-100, 301; aynı müellif, *Nuket*, 90. Ayrıca Bkz. el-Bikâf, *Mesâidu'n-Nazar*, III/315; İbn Hacer, II/2191; el-Arnaût, XXXV/114.

¹¹³ el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/61.

söylemektedir.¹¹⁴ Asım'ın kıraati ise, Doğudan Batıya bütün İslam âleminde meşhurdur ve bunda bu iddiaları ispatlayan herhangi bir delil yoktur.¹¹⁵ Ayrıca Alkame b. Kays (v. 62/681), Mesrûk b. el-Ecda` (v. 63/683), Amr b. Şurahbil (v. 63/683), el-Hâris b. Kays (Sıffin savaşında öldürüldü), Ebû Amr el-Kûfi (v. 72/691), el-Esved b. Zeyd b. Kays (v. 74/693) gibi kalabalık bir cemaatin, İbn Mesûd'un ağzından onun rivayetini naklettikleri; daha sonra da Hamza (v. 156/773), el-Kisâi (v. 189/805) ve daha başka kıraat âlimlerinin de onlardan, İbn Mesûd'un kıraatini rivayet ettikleri belirtilmiştir ki, bunların hepsinde de Muavvizeteyn vardır. Bütün bunları veren el-Bâkılânî, "anlaşıyor ki, bu konuda söylenenler yalan ve iftiradır" demektedir.¹¹⁶ el-Bâkılânî daha sonra eleştirdiği bu rivayetlerin aksine, Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğu yönünde Ukbe kanalıyla gelen hadislerle istidlalde bulunmaktadır.¹¹⁷ Kâdi İyâz (v. 544/1149), Muslim üzerine yaptığı şerhte, *Salâtu'l-Misâfirin*'de konu ile ilgili olarak geçen hadisi şerh ederken, bu iki surenin Kur'andan olmadığı yönünde İbn Mesûd'a atf yapanlara ve bunun üzerinde yorum yapanlara bu hadisin cevap verdiğini belirttiikten sonra, "bütün bunlar bize gösteriyor ki, söz konusu iki surenin Kur'an'dan olduğu sabit olmuştur" demektedir.¹¹⁸ Muhyuddîn en-Nevevî (v. 676/1277) de, *Fâtîha* ve *Muavvizeteyn* dahil, elimizde bulunan Kur'an'da mevcut tüm surelerin Kur'an'dan olduğu konusunda müslümanların icma ettiklerini belirttiikten sonra, "kim ondan bir şey inkâr ederse kâfir olur. Bu konuda İbn Mesûd'tan nakledilenler batıldır, ondan sahîh olarak gelmemiştir" demektedir.¹¹⁹

Müfessirlerin büyük bir kısmı ise İbn Mesûd'un Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğunu reddettiğine dair rivayetleri verdikten sonra, bu yöndeki

¹¹⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm (v. 456/1063), *el-Muhallâ Şerhu'l-Mucellâ*, (Tahk. A.M. Şâhin), Beyrût 1418/1997, I/96; aynı müellif, *el-Fasl fi'l-Mileli ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, (Tahk. M.İ. Nasr-A. Umayra), Dâru'l-Ceyl, Beyrût 1405/1985, II/212. Ayrıca Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2191; el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/315; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/264.

¹¹⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, II/212; Ebû Zeyd, 201.

¹¹⁶ el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/304-305.

¹¹⁷ Bkz. el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/300-314.

¹¹⁸ Ebû'l-Fadl Kâdi İyâz b. Musa et-Temîmî (v. 544/1149), *Şerhu Sahîhi Muslim li'l-Kâdi İyâz (İkmâlu'l-Mu'lim hi Fevâidi Muslim)*, (Tahk. Dr. Yahya İsmail), Dâru'l-Vefâ, 1419/1998, III/182.

¹¹⁹ Ebû Zekeriyâ Muhyuddin b. Şeref en-Nevevî (v. 676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb, İdâretu't-Tibâe el-Müniriyye*, tarihsiz, III/396. Ayrıca Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2191; el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/315; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/264; Derzeze, I/200.

rivayetleri sahih kabul etmişçesine herhangi bir eleştiri yapmamışlardır; sadece ashabin ve ehli beytin, bu iki surenin Kur'an'dan olduğu konusunda icma ettiklerini söylemekle ve İbn Mesûd'un bu icmaya muhalefet ettiğini belirtmekle yetinmişlerdir¹²⁰ ki, bu tavrı yadırgadığımızı belirtmeliyiz. Bazı âlimler ise, İbn Mesûd'a atfedilen rivayetleri sahih kabul ettiklerinden, sorunu çözmek konusunda hayli zorlanmışlardır. er-Râzî (v. 606/1209), "eğer desek ki: 'Onların Kur'an'dan olduğu hususu, İbn Mesûd zamanında mütevâtir idi', o takdirde onları inkâr edenin tekfiri gerekir; şayet desek ki: 'Onların Kur'an'dan olduğu hususu İbn Mesûd zamanında mütevâtir değildi', o zaman da Kur'an'ın bazı kısımlarının mütevâtir olmadığı sonucu ortaya çıkar. Bu, çözümlenmesi zor bir düğümdür" şeklinde meselenin zorluğuna işaret ettikten sonra, düğümü şöyle çözmeye çalışmaktadır: "Onların Kur'an'dan olduğu İbn Mesûd zamanında da mütevâtir idi, fakat İbn Mesûd'a mütevâtiren gelmemiştir, yani onun nezdinde mütevâtir değildi."¹²¹ Bunun çok tatminkâr bir çözüm olmadığı ortadadır. Muhtemelen bundan dolayı er-Râzî, İbn Mesûd'tan gelen bu rivayetin bâtil olması yönündeki zanmn ağır bastığına işaret etmiştir.¹²²

Bazı âlimlere göre, İbn Mesûd'un *Muavvizeteyni* mushafına yazmamasının sebebi, onun, bunların Kur'an'dan olduğuna inanmaması değildir. Onlara göre, bu iki sure halk dilinde yaygın bir şekilde dolaştığı ve bunların kaybolmayacağından emin olduğu için o bunları mushafına almamıştır. Nitekim aynı düşünceyle *Fâtiha*'ya da mushafında yer vermemiştir.¹²³ Bu yöndeki düşünceleri serdeden el-Kurtubî (v. 671/1272), bu görüşün kabul edilmediğini söylemektedir. Ona göre, Nasr, Kevser, İhlâs sureleri gibi daha başka kısa sureler de rahat ezberlenebilen, halk arasında yaygın olan ve unutulmayacağından emin olunan surelerdir, buna rağmen İbn Mesûd mushafında onlara yer vermiştir. *Muavvizeteyni* *Fâtiha* ile mukayese etmeyi de doğru bulmayan ve namazın *Fâtihasız* sahih olacağını hatırlatan

¹²⁰ Mesela Bkz. el-Mâverdi, VI/373; İzzuddin Abdusselâm, III/509; el-Kurtubî, XX/251; el-Kannûcî, VII/587; Derveze, I/200; İbn Âşûr, XXX/624-625.

¹²¹ er-Râzî, I/190. Ayrıca Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2191; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/263.

¹²² Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II/2191; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/263.

¹²³ Bkz. el-Kurtubî, XX/251; İbn Âdil, XX/568; es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/265; İsmail Hakkı el-Bursevî (v. 1137/1724), *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, (Ta'lik, A.U. Veinâye), Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût 1421/2001, X/662; el-Kannûcî, VII/587; Ebû Zeyd, 199-200.

el-Kurtubî, “bu yüzden hereks Fâtihayı bilir; dolayısıyla Fatihanın bu konuda diğer surelerle mukayesesi doğru değildir” demektedir.¹²⁴

İbn Mesûd'un mushafına Muavvizeteyni yazmadığının pek çok kurra ve fukaha nezdinde meşhur olduğuna işaret eden İbn Kesîr (v. 774/1372) ise, İbn Mesûd'un bunları Hz. Peygamber'den duymamış olabileceğini ve –daha önce er-Râzî'nin de belirttiği gibi- iki surenin onun yanında mütevâtir olmadığını söylemektedir. Yine İbn Kesîr, İbn Mesûd'un daha sonra bu görüşünden rücu edip cemaatin kavline dönmüş olabileceğine de temas etmektedir.¹²⁵ Başta el-Bâkılânî olmak üzere bazı âlimler de, İbn Mesûd'un Muavvizeteyni dışındaki bazı taavvuz duaları için, “bunlar Kur'an değildir” demiş olabileceğini, fakat râvilerin, bunu Muavvizeteynie karıştırmış olabileceklerini hatırlatmaktadırlar.¹²⁶

Burada dikkat çekmemiz gereken diğer bir husus da şudur: Bazı âlimler, İbn Mesûd'un *Muavvizeteyni*ni tümünü değil, sadece bu iki surenin başındaki “kul” lafzının Kur'an'dan olmadığını iddia ettiğini söylemektedirler. el-Bikâî (v.885/1480), İbn Mesûd'un kıraatinde sadece “kul” lafızlarının olmadığını belirtmektedir. Ona göre, surenin başındaki “kul” lafızları, yalnızca Hz. Peygamber'e yapılmış bir emirdir, taavvuzda bulunacak olan kişinin “kul” diyerek başlaması uygun değildir. el-Bikâî, yukarıda Ubeyy'den gelen rivayetlerin de bunu gösterdiğini söylemektedir. Nitekim, Nebi, “bana denildi, ben de dedim” demiştir. el-Bikâî bunu açıklarken, “yani meleğin bana dediği gibi dedim” demektedir. Ona göre, şayet İbn Mesûd tüm *Muavvizeteyni*ni inkâr etseydi, Ubeyy'in, “biz Rasûlullah'a sorduk; dedi ki: Bana denildi, ben de dedim” şeklindeki sözü, kendisine bu yönde soru soranın sorusuna uygun bir cevap olmazdı. Bikâî, taavvuzda bulunanın “kul” diyerek taavvuzda bulunmasının uygun olmadığını belirttikten sonra, İbn Mesûd'un sadece bu iki lafzı mushafından sildiğini ve Nebi'inin de ona *Muavvizeteyni*ni bu iki lafız olmaksızın okuduğunu söylemektedir. Nitekim Abdullah el-Eslemî'ye de bu iki sureyi okumasını emretmiş, Eslemî, “kul” lafızlarını söylemeden sadece “eûzu..” diyerek okumuştur. el-Bikâî, Abdullah b. es-Suhayr'in naklinde ve Ukbe b. Âmir'in bazı rivayetlerinde de böyle geçtiğini belirtmektedir. Bütün bunları verdikten sonra el-Bikâî, İbn Mesûd'un *Muavvizeteyni*ni inkâr ettiği

¹²⁴ el-Kurtubî, XX/251. Ayrıca Bkz. İbn Âdil, XX/568-569.

¹²⁵ İbn Kesîr, VIII/53]. Ayrıca Bkz. eş-Şankî, IX/627-628.

¹²⁶ Bkz. el-Bâkılânî, *el-Intisâr*, 1/314-315; Ebû Zeyd, 202.

yönündeki rivayetlerin yanlış olduğunu, onun, Allah'ın kitabından herhangi bir şeyi inkâr etmediğini beyan etmektedir. Daha sonra Ebubekir el-Bâkılânî (v. 403/1012) ile Bedruddîn ez-Zerkeşî'nin (v. 794/1391), kendisinden önce bunu söylediklerini, bu konuda önceliğin onlara ait olduğunu belirtmektedir. Sonra da İbn Hazm (v. 456/1064) ile en-Nevevî'nin (v. 676/1277) bu konudaki görüşlerini vermektedir¹²⁷ ki biz bunları yukarıda nakletmiştik.

Ancak hemen belirtelim ki, el-Bâkılânî "kul" lafzının Kur'an'dan olmadığı yönündeki rivayetleri reddetmektedir. "Şayet bu iki surenin başındaki 'kul' lafızları Kur'an'dan değilse, o zaman Âl-i İmrâu 26, Zümer 46, Fussilet 13 gibi âyetlerde ve daha başka yerlerde geçen bazı "kul" lafızlarının da Kur'an'dan olmaması gerekir ki, bunu kabul etmek mümkün değildir" demektedir.¹²⁸ el-Mâverdi (v. 450/1058) de Allah'ın bu iki sureyi "kul" lafzı ile birlikte indirdiğini söyleyerek, bunların surelerin bir parçası olduğunu belirtmektedir.¹²⁹ Kâdi İyâz, yukarıda belirttiğimiz gibi *Salâtu'l-Misâfirin*'deki hadisi şerh ederken, bunun, aynı zamanda "kul" lafzının Kur'an'dan olmadığını iddia edenlere de cevap olduğunu söylemekte ve onların Kur'an'dan olduğu konusunda icma bulunduğunu belirtmektedir.¹³⁰ el-Hâzin de buna işaret ettikten sonra, bu iki surenin ve başlarındaki "kul" lafızlarının Kur'an'dan olmadığı konusunda İbn Mesûd'a nispet edilen görüşlerin merdûd olduğunu söylemektedir.¹³¹ Daha başka bazı âlimler de bu konuya değinmiş, *Felak*, *Nâs*, *İhlâs* ve *Kâfirûn* surelerinin başındaki "kul" lafızlarının Kur'an'dan bir cüz olduğunu, hiç kimsede onları kaldırmak gibi bir yetkinin bulunmadığını belirtmişlerdir.¹³²

Şîî müfessirler de Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğu konusunda genel olarak Sünnî âlimler gibi düşünmektedirler. Görebildiğimiz kadarıyla Şîî müfessirlerin ekseriyeti, *Muavvizeteynin* Kur'an'dan olmadığı yönünde İbn Mesûd'a atfedilen rivayetleri verdikten sonra, ahabm ve ehli beytin, bu iki surenin Kur'an'dan olduğu konusunda icma ettiklerini söylemektedirler. Ünlü

¹²⁷ Bkz. el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/313-315.

¹²⁸ el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/325.

¹²⁹ Bkz. el-Mâverdi, VI/377.

¹³⁰ Kâdi İyâz, *İkmâlu'l-Mu'lim*, III/182-183.

¹³¹ Bkz. el-Hâzin, IV/499.

¹³² Abdurrahmân Hasan Habannakatu'l-Meydânî, *Maâricu't-Tefekkür ve Dakâiku't-Tedebbür Tefsîrin Tedebbürüyyun li'l-Kur'âni'l-Kerîm bi Hasebi Tertîbi, 'n-Nüzûl*, Dimaşk, 1420/2000, II/27-28.

şii müfessirler el-Fayd el-Kâşânî (v. 1019/1610) ve el-Bahrânî, İmam Cafer es-Sâdık'tan İbn Mesud'un Muavvizeteyni Kur'an'dan addetmediğiyle ilgili rivayeti verdikten sonra, onun, "İbn Mesûd hata yapmıştır" dediğini kaydetmektedirler.¹³³ et-Tabatabâî (v. 1307/1889) de bu yöndeki rivayetleri verdikten sonra, el-Bezzâr'ın, "*sahabeden hiç kimse bu konuda İbn Mesûd'a muvafakat etmemiştir. Nebi'den sahih olarak gelmiştir ki, o ikisi Kur'an'dandır...*" şeklindeki sözlerini nakletmektedir. et-Tabatabâî daha sonra, el-Kummî'nin (v. 381/991) tefsirinden, Ebûbekir el-Hadramî kanalıyla Ebû Cafer Muhammed el-Bâkır'dan (v. 148/765) Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğuna dair bir rivayet nakletmektedir.¹³⁴ Yine et-Tabatabâî, "bu iki surenin Kur'an'dan olduğu konusunda tevatür derecesinde bütün İslam âleminde gelmiş pek çok rivayet vardır" demektedir.¹³⁵ Son dönemlerde yazılmış şia tefsirlerinden olan *Min Vahyi'l-Kur'an* adlı tefsirde de bu iki surenin Kur'an'dan olduğu konusunda icma bulunduğu belirtildikten sonra şöyle denmektedir: "Bazı inkârcılar diyorlar ki: Şayet Kur'an, belağatında mu'ciz olsaydı, bu iki surenin Kur'an'dan olup olmadığı hususunda İbn Mesûd gibi biri ihtilaf etmezdi." Bu yöndeki itirazlara adı geçen tefsirde şöyle cevap verilmektedir: "Bu konuda kat'i tevatür vardır. Ayrıca kimse onların Nebi'ye inmediğini ve belağat yönü itibarıyla mu'ciz olmadığını iddia etmemiştir. Sadece onların Kur'an'dan bir cüz olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır ki, onların Kur'an'dan olduğu tevatür derecesindeki rivayetlerle sabit olmuştur."¹³⁶ Daha önce el-Âlûsî (v. 1270/1853) de buna işaret etmiş, *Muavvizeteynin* Kur'an'dan olup olmadığı yönünde çıkan tartışma ve ihtilaflar yüzünden, bazı mühlidlerin Kur'an'ın icazında kusur aramaya kalkıştıklarını söylemiştir. Bazı Kur'an surelerinin Kur'an'dan olup olmadığı yönündeki tartışmaları içeren rivayetlerin âhad haber olduğuna değinen Âlûsî, bunun zan ifade ettiğini, Kur'an'ın tümünün ise tevatürle nakledildiğini ve bunun da kesinlik ifade ettiğini söylemektedir.¹³⁷ Burada işaret edelim ki, İbn Mesûd'a nispet edilen bu

¹³³ el-Kâşânî, II/868; el-Bahrânî, IV/529. Ayrıca Bkz. Muhammed Hüseyin en-Necefi (v. 1266/1849), *Cevâhiru'l-Kelâm fi Şerhi Şerâ'i'l-İslâm*, 6. baskı, Beyrût, tarih yok, 10/51.

¹³⁴ Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî (v. 1307/1889), *et-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Müllessetu'l-'Alâ İi'i-Matbûât, Beyrût 1392/1974, XX/394-395; Âyetullâh el-Uzmâ Muhammed Hüseyin Fadlullâh, *Tefsiru Min Vahyi'l-Kur'an*, Dâru'l-Melâk, Beyrût 1419/1998, XXIV/489-490. Ayrıca Bkz. el-Bahrânî, IV/531.

¹³⁵ et-Tabatabâî, XX/394; Fadlullâh, XXIV/490.

¹³⁶ Fadlullâh, XXIV/490.

¹³⁷ Bkz. el-Âlûsî, XXX/712.

rivayetler yüzünden Kur'an'ın sıhhatini zedeleyen bazı iddialar da ileri sürülmüştür.¹³⁸

Âlimlerimiz, Kur'an'dan herhangi bir şeyi inkâr edenin kâfir olduğunu söylemektedirler. Ancak, İbn Mesûd'un bu tutumundan dolayı, Muavvizeteynin Kur'an'dan olduğunu inkâr edenin kâfir olmayacağı belirtilmiştir.¹³⁹ Fakat el-Âlûsî, İbn Mesûd'un bu kanaatinden dönmüş olabilme ihtimaline işaret etmekte ve bugün bu iki surenin Kur'an'dan olduğunu inkâr etmenin küfrü gerektirdiğini söylemektedir.¹⁴⁰

E - Muavvizeteynin Fazileti

Hız. Peygamber'den nakledilen pek çok hadiste Muavvizeteynin fazileti dile getirilmektedir.¹⁴¹ Bu hadislerin büyük bir kısmı Ukbe b. Âmir'den gelmektedir. Buna göre Hız. Peygamber bu iki sureyi, insanların okuduğu surelerin en hayırlısı,¹⁴² taavvuzda bulunanların, kendileriyle taavvuzda bulduklarının en iyisi iki sure olarak nitelendirmiştir.¹⁴³ Yine Ukbe'nin nakline göre Hız. Peygamber bu iki sureyi eşi-benzeri görülmemiş âyetler olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁴ Ayrıca, "kim Muavvizeteyni okursa, Allah'ın indirdiği tüm kitapları okumuş gibi olur" şeklinde de bir hadis rivayet edilmektedir.¹⁴⁵ Hız. Peygamber'in, Câbir b. Abdillah'a (v. 74/693) da, asla bu iki surenin

¹³⁸ Bkz. el-Bâkılânî, *el-İntisâr*, I/95.

¹³⁹ el-Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, X/662.

¹⁴⁰ Bkz. el-Âlûsî, XXX/712. Ayrıca bkz. el-Aynî, XX/11.

¹⁴¹ Bütün bu hadisler için Bkz. Ahmet b. Hanbel, Müsned, IV/144-159; İbn Kesîr, VIII/531-532; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/624-628; Abdullah Aydemir, *Hız. Peygamber'in ve Sahabenin Dilinden Kur'an'ın Faziletleri*, İzmir 1991, 122-130.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, IV/144; et-Taberânî, XVII/335; İbn Kesîr, VIII/531.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, III/417, IV/144, 153; ed-Dâremî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 25; et-Taberânî, XVII/342-345; Zekiyuddin Abdulazîm el-Munzirî (v. 656/1258), *et-Terğîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Serîf*, (Tahk. S.A. Asûr), Beyrût 1422/2001, II/230-231; el-Kurtubî, XX/252; İbn Kesîr, VIII/532-533.

¹⁴⁴ Bkz. Müslim, *Salâtu'l-Misafirîn*, 46; Ahmed b. Hanbel, IV/144. Ayrıca Bkz. IV/146, 150, 151, 152; ed-Dâremî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 25; Amed b. Şuayb en-Nesâf (v. 303/915), *Fedâilu'l-Kur'ân*, 2. baskı, Dâru'l-Hayâi'l-Ulûm, Beyrût 1992, I/98; et-Taberânî, XVII/343, 345, 350; İbn Kesîr, VIII/531; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/625.

¹⁴⁵ ez-Zemahşerî, IV/828; Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî (v. 548/1153), *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, (Vad'. İ.Şemsuddin). Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrût 1418/1997, X/392.

benzerlerini okumadığını söyleyerek, bunları okumasını emrettiği nakledilmektedir.¹⁴⁶ Ummu Seleme`ye (v. 64/683) atfedilen bir rivayete göre, Hz. Peygamber bu iki sureyi, Allah`a en sevimli iki sure diye tavsif etmiştir.¹⁴⁷

Muavvizeyenden sadece bir tanesinin veya onlarla birlikte İhlas suresinin faziletinin zikredildiği bazı hadisler de varit olmuştur. Ukbe`den gelen bir rivayette Hz. Peygamber *Felak suresini Allah katındaki en belîğ sure olarak tavsif etmiştir.*¹⁴⁸ Ukbe`nin naklettiği diğer bir hadiste Hz. Peygamber *İhlâs ile birlikte Muavvizeteyni, Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan`da indirilenlerin en hayırlısı olarak nitelendirmiştir.*¹⁴⁹ Yine Hz. Peygamber`in *İhlâs ve Muavvizeteyni Kur`an`ın üçte biri olarak değerlendirdiği* de rivayet edilmiştir.¹⁵⁰ Hz. Aişe ve Esmâ binti Ebubekir`den de *Cuma namazından sonra İhlâs ve Muavvizeteyni okumanın faziletine* dair rivayetler nakledilmektedir.¹⁵¹

Şîî müfessirlerden olan el-Bahrânî de tefsirinde Muavvizeteynin faziletine dair bazı haberler nakletmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, *her gece uyurken Muavvizeteyni okuyana, Allah`ın, oruç tutup hac veya umre yapanın sevabını yazacağını ve onu her türlü tehlikeden koruyacağını bildirmiştir.*¹⁵² Bu yönde rivayet edilen daha pek çok hadis vardır.¹⁵³

Farklı sahabilerden nakledilen ve Muavvizeteynin faziletini ifade eden bu rivayetler, söz konusu iki surenin ehemmiyetini açıkça göstermektedir. Bundan dolayı olacak ki, muhtelif vesilelerle Muavvizeteyni okumak, müslümanlar arasında çok yaygın olmuştur. Ayrıca aşağıda da üzerinde durulacağı gibi söz konusu bu sureler, bazı tefsirlerde öneminden dolayı uzun uzadıya izah edilmiş, ayrıca müstakil eserlere de konu olmuştur.

¹⁴⁶ İbn Hibbân, III/76; el-Munzirî, II/231; İbn Kesîr, VIII/534; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/626.

¹⁴⁷ Bkz. es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/626.

¹⁴⁸ Bkz. Ahmet b. Hanbel, IV/149, 155, 159; et-Taberânî, XVII/311-312, 346; el-Kurtubî, XX/252.

¹⁴⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/148, 158-159; İbn Kesîr, VIII/526-527.

¹⁵⁰ Bkz. el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/310-311.

¹⁵¹ Bkz. el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/305-306.

¹⁵² el-Bahrânî, IV/529. Ayrıca es-Sadık`tan da buna benzer bir söz nakletmektedir. (Bkz. el-Bahrânî, aynı yer).

¹⁵³ Bunlar için Bkz. İbn Kesîr, VIII/533-534; el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/298-311; el-Bahrânî, IV/531-532.

Burada, Ukbe'nin rivayet ettiği bir hadiste ilgimizi çeken bir husus üzerinde durmak, dikkatleri bu noktaya celbetmek istiyoruz. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber, Ukbe'ye *Kul euzu bi Rabbi'l-felak*'ı okumasını söyleyince, o buna ilgisiz kalmış, Hz. Peygamber'in ısrarı üzerine isteksizce okumuştur. Hz. Peygamber onun pek hoşnut kalmadığını görünce, ona, bunun kadar değerli bir şeyle namaz kılmadığını söylemiştir.¹⁵⁴ Başka bir rivayette de Ukbe'ye Hz. Peygamber, sana benzeri okunmamış iki sure öğreteyim mi? dedikten sonra Nas ve Felak surelerini öğretmiştir. Hz. Peygamber bunların Ukbe'nin hoşuna gitmediğini görmüştür. Sabah olunca da namazda onları okumuş, soma da "*nasıl buldun ey Ukbe!*" diyerek, bunların önemine dikkatini çekmiştir.¹⁵⁵ Yine rivayetlerde Ukbe'nin bu iki sure yerine *Hud* ve *Yusuf* surelerini veya *Hac* ve *Secdeteyn* surelerini tercih ettiği ve onları istediği de nakledilmiştir.¹⁵⁶

Bu rivayetlerde Ukbe'nin söz konusu iki sureyi beğenmediği gibi bir husus söz konusudur ki, böyle bir şey kabul edilir değildir. Bir müslümanın, hele hele bir sahabinin Kur'an'dan bir sureyi veya bir kısmını beğenmemesi söz konusu olamaz. Üstelik Hz. Peygamber kendisine bunların benzeri görülmemiş sureler olduğunu belirttiği halde, hâlâ Ukbe'nin mevzubahis sureleri beğenmemesi düşünülemez. O yüzden bu rivayetlerde bazı tasarrufların olduğuna inanıyoruz. Esasen Ukbe'den gelen bütün bu rivayetlerin ayrı ayrı zamanlarda ona söylenmiş olduğunu zannetmiyoruz. Bize göre, bunlar bir seferde Ukbe'ye söylenmiş, ancak Ukbe'den bunları nakledenler, hadisin belli parçalarını almış ve bazı ziyadelerle manen nakletmiş olmalıdırlar. Ya da rivayetlerde geçen ifadelerin bir kısmı Ukbe'nin kendi yorumlarıdır, fakat raviler bunları Hz. Peygamber'in sözü gibi nakletmişlerdir. Bütün bu hadisler incelendiğinde, bilhassa uzun olanlarında sabah vakti yapılmış bir yolculuğun söz konusu olduğu görülecektir. İşte bu yolculuk esnasında Hz. Peygamber daha önce kendisine nâzil olan¹⁵⁷ bu iki sureyi Ukbe'ye öğretmiş ve çok önemli

¹⁵⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/149; İbn Hibbân, III/75.

¹⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/150.

¹⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/151, 155, 159; İbn Hibbân, III/75; el-Munzirî, II/231.

¹⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/151.

olduğunu belirtmiş olmalıdır. Öte yandan bunların bazılarının isnadının zayıf olduğuna da işaret edilmiş ve bu noktada tenkide tabi tutulmuşlardır.¹⁵⁸

F - Hz. Peygamber`in Muavvizeteyn ile İstiaze de Bulunması

Hz. Peygamber`in daha evvel başka dualarla taavvuzda bulunurken, Muavvizeteynin nüzülü ile onları terk ettiği ve artık *Muavvizeteyn* ile taavvuzda bulunduğu ifade edilmektedir. Nitekim Ebû Said el-Hudrî`nin (v. 74/693) rivayetine göre, Hz. Peygamber bu iki sure indikten sonra, diğerlerini terk ederek daima bunlarla taavvuzda bulunmuş ve vefatına kadar da bu iki sureyle istiazeye devam etmiştir.¹⁵⁹ Karanlık ve şiddetli bir rüzgarın estiği bir gecede Hz. Peygamber, Muavvizeteynle taavvuzda bulunmuş ve hadisi nakleden Ukbe`ye de bunlarla taavvuzda bulunmasını söylemiştir.¹⁶⁰ Rivayetlerden anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber hastalandığı zaman daima bu iki sureyi okumuş;¹⁶¹ ev halkından biri hasta olunca da söz konusu sureleri ona okuyarak taavvuzda bulunmuştur.¹⁶² Hz. Aişe`den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber uyumak istediği zaman iki elini bir araya getirir, sonra *İhlâs*, *Felak* ve *Nâs* surelerini okur, ardından avucunun içine üfler, daha sonra da yüzünden, başından ve vücudunun ön kısmından başlamak üzere vücudunda ellerinin yettiği her yere sürerdi.¹⁶³ Hz. Peygamber, hastalığı şiddetlenip kendisi böyle yapmaktan aciz kalınca, Hz. Aişe`ye bunu yapmasını emretmiş, Aişe de onun okuduğu gibi bu sureleri okumuş, sonra onun ellerine üfleyerek, onlarla

¹⁵⁸ Bu yöndeki hadislerin değerlendirilmesi için Bkz. el-Arnaût, XXVIII/529-537; XXVIII/570-656.

¹⁵⁹ Bkz. et-Tirmizî, et-Tıbb, 16; Ebû Dâvûd Süleyman es-Sicistânî (v. 275/888), *Sünenu Ebi Dâvûd*, (Tarkim: H.N.Temim), Dâru`l-Erkâm, Beyrût 1420/1999, et-Tıbb, 19; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce (v. 275/888), *Sünenu İbn Mâce*, (el-Kutubu`s-Sitte içinde), İstanbul 1413/1992, et-Tıbb, 33; en-Nesâî, *Sünenu`n-Nesâî*, el-İstiaze, 1; el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/298; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/625.

¹⁶⁰ Bkz. el-Munzirî, II/230-231; el-Kurtubî, XX/252.

¹⁶¹ Bkz. İbn Mâce, et-Tıbb, 38; Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19; el-Bikâî, *Mesâidu`n-Nazar*, III/298.

¹⁶² Müslim, es-Selâm, 20.

¹⁶³ Bkz. el-Buhârî, Fedâilü'l-Kur`ân, 14; et-Tıbb, 32, 39, 41; Müslim, es-Selâm, 20; Mâlik b. Enes (v. 179/795), *el-Muvatta`*, (Tahk. E.F.A.M. es-Siddîk), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1418/1997, Kitâbu'l-Ayn (50), Bâbu't-Taavvuz ve'r-Rukya Mine'l-Marad (4), 578; en-Nesâî, *Tefsîru`n-Nesâî*, II/626-627; Ebû Dâvûd, et-Tıbb, 19; el-Arnaût, XXXI/347-348.

vücudunu meshetmiştir.¹⁶⁴ Yine Aişe'den gelen rivayetlerden Hz. Peygamber'in her gece böyle yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁵

Başta Ukbe b. Âmir olmak üzere bazı sahabilerde gelen rivayetlere göre, Hz. Peygamber zaman zaman kıldığı namazlarda da bu iki sureyi okumuştur ki biz yukarıda bunlara temas ettik.

G - Hz. Peygamber'in Muavvizeteyni Ashabına Tavsiye Etmesi

Torunları Hasan ve Hüseyin'e bu sureleri okuyarak taavvuzda bulunduğu nakledilen¹⁶⁶ Hz. Peygamber, ashabından bazı kişilere de söz konusu iki sureyle taavvuzda bulunmayı tavsiye etmiştir.¹⁶⁷ Ancak onun, ashabına, yukarıda geçtiği üzere kendi yaptığı gibi yapmalarını tavsiye ettiğine dair bir rivayete rastlamadık. O, sadece bu iki surenin taavvuzda bulunulacak en hayırlı iki sure olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Muhtemeldir ki ashabı, Hz. Peygamber'in nasıl taavvuzda bulunduğunu biliyordu ve öyle yapıyorlardı. Nitekim Hz. Peygamber'in, yatağına girerken *Muavvizeteyni* okuyup avucuna üflediğini, sonra da ellerini vücuduna sürdüğünü anlatan Aişe hadisini nakleden Ukayl, râvi İbn Şihâb'ı hep böyle yaparken gördüğünü söylemektedir. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350) de aynı hususa işaret ederek, en doğru taavvuz şeklinin bu olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸

Ukbe b. Âmir'in rivayet ettiğine göre, bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber, "insanların okuduğu surelerin en hayırlısı olan iki sure" olarak değerlendirdiği Muavvizeteyni Ukbe'ye öğretmiş, sonra da "her uyuduğun ve kalktığın zaman bunları oku!" demiştir.¹⁶⁹ Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber, Ukbe'ye her namazın ardından bu iki sureyi okumasını emretmiştir.¹⁷⁰ *İhlâs* suresinin de yer aldığı başka bir rivayette ise, Hz.

¹⁶⁴ Bkz. el-Buhârî, et-Tıbb, 41; Müslim, es-Selâm, 20; Mâlik, el-Ayn, Bâbu't-Taavvuz ve'r-Rukyatu fi'l-Marad 4; en-Nesâî, *Tefsîru'n-Nesâî*, II/627-628.

¹⁶⁵ Bkz. et-Tirmizî, ed-Daavât, 21; Ebû Dâvûd, Edeb Ebvâbu'n-Nevm Bâbu mâ Yakûlu İnde'n-Nevm.

¹⁶⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/130; et-Tabatabâî, XX/394.

¹⁶⁷ Bkz. el-Bikâî, *Mesâidu'n-Nazar*, III/298-308.

¹⁶⁸ Bkz. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, et-Tefsîru'l-Kayyim, 537.

¹⁶⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/144. Ayrıca Bkz. IV/146; İbn Kesîr, VIII/531.

¹⁷⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/155; et-Taberânî, XVII/346, 348.

Peygamber, Ukbe`ye, “*Ey Ukbe, sakın onları umutma ve onları okumaksızın geceleme!*” demiştir. Ukbe de, Hz. Peygamber`in kendisine bunu söylediği andan itibaren söz konusu iki sureyi her gece okuduğunu ve asla unutmadığını belirtmiştir.¹⁷¹ Abdullah b. Hubeyb`ten gelen bir rivayetten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber ona, her gün sabah akşam İhlâs ve Muavvizeteyni okumasını emretmiş ve bunun, kendisini her şeye karşı korumada yeterli olacağını söylemiştir.¹⁷² Ebû`l-Alâ`inn belirttiğine göre, bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber kendisine Felak ve Nâs surelerini okutmuş, sonra da “*namaz kılacağın zaman bunları oku!*” demiştir.¹⁷³ Hz. Peygamber`in namazda bu iki surenin okunmasını emrettiği başka rivayetler de vardır.¹⁷⁴

Ukbe`den bu iki surenin faziletine dair nakilde bulunan Ebû İmrân`in, bunları daima akşam namazında okuduğu rivayet edilmektedir.¹⁷⁵

H- Muavvizeteyn Üzerinde Yapılmış Olan Çalışmalar

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere, Muavvizeteynin Kur`an`dan olup olmadığı tartışılmıştır. Ayrıca, Hz. Peygamber`e sihir yapılması üzerine mi, yoksa daha önce mi nâzil olduğu meselesi de münakaşa edilmiştir. İşte bu iki önemli husustan ve bunların yanında bir de söz konusu surelerin faziletine dair gelen hadislerden dolayı, öteden beri bazı âlimler bu sureler üzerinde ehemmiyetle durmuşlardır. Bazı müfessirler tefsirlerinde bu sureleri işlerken konuyu genişçe tahlil etmişler; bazıları ise bu iki sureye özel eser ayırmışlar ve *Muavvizeteyni* geniş bir şekilde açıklamışlardır. Tespit edebildiklerimiz arasında ilk kez *Muavvizeteyni* müstakil olarak işleyen kişinin İbn Sînâ olduğunu görüyoruz. el-Hüseyin b. Abdillâh İbn Sînâ`nın (v. 429/1037) **Tefsîru Sûreti`l-Felak ve Tefsîru Sûreti`n-Nâs** adında iki eser kaleme aldığı belirtilmektedir. Çok kısa olan bu iki eserde, bir takım felsefî yorumlarla konu işlenmiştir. Aynı zamanda bazı bâtmî işaretler de bu eserlerde yer almaktadır.¹⁷⁶ Daha sonra İbn

¹⁷¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/148, 158-159; İbn Kesîr, VIII/531.

¹⁷² Bkz. en-Nesâî, *Sünen*, ci-İstiâze 1; Ahmed b. Hanbel, V/312.

¹⁷³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/24, 79.

¹⁷⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, V/79.

¹⁷⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV/155.

¹⁷⁶ Bkz. Es-Seyyid Ahmed el-Huseyni, *et-Turâsu`l-Arabiyyu fî Hizâneti Mahtûtâti Mektebeti Âyetullâh el-Uzmâ el-Mer`âşî en-Necefi*, Kumm 1414, II/86-87; Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve`l-Mufessirân*, Dâru İhyâi`t-Turâsi`l-Arabî, Beyrût 1396/1976, II/430.

Teymiyye, *Muavvizeteyni Tefsîru'l-Muavvizeteyn* adında kısa bir eser halinde müstakil olarak işlemiştir.¹⁷⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye bu iki sureyi en geniş şeklide açıklayan âlimlerin başında gelir. Onun *Muavvizeteyn* üzerine yaptığı açıklamalar, daha sonraları derlenerek kendisine atfedilen *et-Tefsîru'l-Kayyim li'l-İmâm İbn el-Kayyim* adlı tefsirde¹⁷⁸ yer aldığı gibi, ayrıca müstakil olarak da basılmıştır. Sözüünü ettiğimiz tefsirde İbn el-Kayyim'in bu iki sureye yaptığı tefsir 100 sayfadan fazladır. İbnü'l-Kayyim bu eserinde *Fâtiha*'dan sonra en çok *Muavvizeteyne* yer vermiştir. *Felak* suresinin tefsirine *Muavvizeteynin* faziletine dair hadislerle başlayan müfessir, daha sonra bu iki sureye olan şiddetli ihtiyacı belirtmekte ve hiç kimsenin bundan müstağni olamayacağını söylemektedir. Ona göre, *kulun bu iki sureyle taavvuzda bulunmaya olan ihtiyacı, nefes alıp vermeye, yemek yeyip su içmeye, giyinmeye olan ihtiyacından daha fazladır.*¹⁷⁹ İbnü'l-Kayyim, "bu iki sureden asıl maksat, umûmî manada kötülüklerin şerrinden Allah'a sığınmayı öğretmektir" demektedir. İbnü'l-Kayyim daha sonra bu iki surenin ihtiva ettiği esasları anlatarak âyetlerini uzun uzun tefsir etmektedir.¹⁸⁰ İbnü'l-Kayyim'a atfedilen başka bir tefsir de *Bedâi'u't-Tefsîr el-Câmi' li Tefsîri'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye* adını taşımaktadır. Tefsiri, Yusrî es-Seyyid Muhammed cem etmiş, naslarını tevsik, hadislerini de tahrir etmiştir.¹⁸¹ Bu tefsirde de aynı bilgiler mevcuttur.¹⁸² İbnü'l-Kayyim'in *Muavvizeteyn* üzerine yaptığı tefsir ayrıca *Tefsîru'l-Muavvizeteyn* adı ile müstakil olarak da basılmıştır.¹⁸³ Başka bir baskısı da yine *Tefsîru'l-Muavvizeteyn* adı ile İbn Teymiyye'nin *Muavvizeteyn* üzerine yaptığı kısa tefsirle birlikte.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Ahmed b. Abdulhalim İbn Teymiyye, *Tefsîru'l-Muavvizeteyn*, (Tahk. A.Sanûha), Cidde 1407/1987.

¹⁷⁸ Tefsiri, Muhammed Uveys en-Nedvî, Süleymân en-Nedvî ile Abdulâlî el-Hasanî'nin tavsiyeleri üzerine, İbn el-Kayyim'in değişik eserlerinden derleyerek oluşturmuştur. Muhammed Hâmid el-Fakî'nin tahkikini yaptığı *Tefsîr 1398/1978*'de Beyrût'ta bir cilt olarak basılmıştır.

¹⁷⁹ Bkz. İbnü'l-Kayyim, *et-Tefsîru'l-Kayyim*, 535-537.

¹⁸⁰ Bkz. İbnü'l-Kayyim, *et-Tefsîru'l-Kayyim*, 535-631.

¹⁸¹ Dâru İbni'l-Cevzî, *el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suûdiyye*, ed-Demâm 1414/1993.

¹⁸² Bkz. İbnü'l-Kayyim, *Bedâi'u't-Tefsîr el-Câmi' li Tefsîri'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevzîyye*, V/373-477.

¹⁸³ İbn el-Kayyim el-Cevzîyye, *Tefsîru'l-Muavvizeteyn*, (Tahk. S.İbrâhim), Dâru'l-Hadîs.

¹⁸⁴ *Tefsîru'l-Muavvizeteyn*, (Tahk. A.A Hamid), Bombay 1408/1987.

İbn Receb diye meşhur olan Abdurrahman b. Ahmed İbn Receb Zeynuddin Ebû'l-Ferec (v. 795/1392) de **Tefsîru Sûreti'l-Felak** adında bir tefsir yazmıştır. Tefsir mahtut olup henüz basılmamıştır.¹⁸⁵ *Muavvizeteyne* tahsis edilen çalışmalardan biri de Muhammed Mahmûd es-Savvâf'ın, **Ummu'l-Kur`ân** ve **Hayru Selâsi Suverin Unzilet** adındaki kitabıdır.¹⁸⁶ Müellif, *Muavvizeteyn*'in faziletine dair hadislerle başladığı eserine, istiazenin manası ve istiaze usulleri ile ilgili bilgilerle devam etmektedir. Verdiği bilgiler çoğunlukla İbnu'l-Kayim'den aynen alınmadır. Bu konuda başka bir çalışma da Dr. Suheyr Muhammed Halife'ye aittir. **el-Muavvizât Dirâsetun Lugaviyyetun Kur`âniyye**¹⁸⁷ adındaki çalışma, *Muavvizeteyn*'in faziletine dair hadislerle başlamaktadır. 'a-v-z' fiilinin manalarını veren müellif, daha sonra bu kökten gelen kelimelerin Kur'an'daki kullanışlarını vermekte ve âyetleri tefsir ederek çalışmasını bitirmektedir.¹⁸⁸ İbrahim Seyyid Karnî de **Tefsîru'l-Muavvizeteyn** adında müstakil bir çalışma yapmıştır.¹⁸⁹

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Kur'an tarihi açısından oldukça önemli bir konuma sahip olan el-Muavvizeteyn üzerinde durduk. Bilhassa Kur'an'dan olup olmadığı konusu üzerinde yoğunlaştık. Bu iki surenin Kur'an'dan olmadığı yönünde İbn Mesûd'a atfedilen rivayetleri ilk kaynaklardan itibaren tarihi süreci göz önünde bulundurarak incelemeye çalıştık. Araştırmamız boyunca yaptığımız tespitleri şöylece verebiliriz:

1- İbn Mesûd'a atfedilen rivayetler Kur'an'm bütünlüğü ve korunmuşluğu ilkesini zedeleyecek türdendir. Bununla beraber, bir şekilde ilk dönemlerden itibaren birçok kaynağımıza girmiştir. Yaptığımız çalışma sonunda, bu rivayetlerin, ashabın en seçkinlerinden biri olan ve Kur'an'ı çok iyi bilen İbn Mesûd gibi bir şahsiyetten sudur etmesinin mümkün olmadığı kanaatine vardık. Âlimlerin ekseriyetinin bu rivayetleri herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın gerçek olarak gördüğünü ve buna binaen

¹⁸⁵ Ali Şevâh İshâk, *Mu`cemu Musannafâti'l-Kur`âni'l-Kerîm*, er-Riyâd 1404/1984, III/23.

¹⁸⁶ Muessesetü'r-Risâle, 1393/1973.

¹⁸⁷ el-Kâhire 1407/1987.

¹⁸⁸ Halife, *el-Muavvizât Dirâsetun Luğaviyyetun Kur`âniyye*, el-Kâhire 1407/1987, (88 sayfa).

¹⁸⁹ İbrâhim Seyyid Karnî, *Tefsîru'l-Muavvizeteyn*, Mısır 1412/1991.

yorumlar yaptığını tespit ettik. Eserlerinde İbn Mesûd'a atfedilen bu rivayetleri veren âlimlerin çoğu, sadece ashabın bu iki surenin Kur'an'dan olduğu üzerinde ittifak ettiklerini vermekle yetinmişlerdir. Bize göre bu yaklaşım, bütüncül bir yaklaşım değildir. Bu yöndeki rivayetlerin Kur'an'ın bütünlüğü ilkesi esas alınarak değerlendirilmesi gerekirdi. Nitekim bazı âlimler böyle yapmışlardır. es-Sîcistânî, el-Enbârî, el-Bâkîllânî, İbn Hazm, en-Nevevî gibi âlimlerimiz bu ilkeyi göz önünde bulundurarak rivayetleri değerlendirmişler ve asımın olmadığını, yalan ve iftira olduğunu tespit etmişlerdir. Biz de bu kanate katılıyoruz.

2- Muavvizeteynin başında bulunan "kul" lafızlarının Kur'an'dan olmadığı yönündeki iddialara da katılmıyoruz. Bu bağlamda Ubeyy b. Ka'b'tan gelen rivayetleri vahiy tekniği açısından uygun bulmuyoruz. Bize göre, bu iki sure, başlarındaki "kul" lafızlarıyla birlikte, tıpkı diğer vahiy ifadeleri gibi kesin vahiy olarak Hz. Peygamber'e indirilmiştir ve o, diğer vahiyler gibi bunları da indiği şekilde vahiy kâtiplerine yazdırmıştır. Makalemizin başında, Muavvizeteynin Hz. Peygamber'e yapıldığı söylenen sihir olayı ile ilgisini, önemine binaen ve bu makalemizin daha fazla uzamaması için özel bir çalışmada ele alacağımızı belirtmiştik. O yüzden burada bu konu üzerinde durulmamıştır.

3- Başta Ukbe b. Âmir olmak üzere bazı sahabilerden gelen rivayetlerde, Muavvizeteynin fazileti ifade edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu iki sureyle taavvuzda bulunduğu ve ashabına da bu yönde tavsiyeler yaptığı belirtilmiştir. Her insanın, zaman zaman kendisinden daha büyük, daha güçlü ve kuvvetli birine sığınma, onun himayesinde bulunma ihtiyacı hissettiği, psikolojik bir gerçektir. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak, insanın bir ölüden farksız hale geldiği ve başına nelerin geleceğini bilemediği uykusuna dalarken, bu iki sureyi okuyarak, en yüce ve en güçlü varlık olan Allah'a sığınmasının, O'nun himayesine girmesinin, rûhî hayatı ve duygu dünyası açısından iyi ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu yüzden, Hz. Peygamber'in bu yöndeki tavsiyelerinin aynen yerine getirilmesini; her gece uykuya dalmadan önce Muavvizeteyni okuyarak, bilinen bilinmeyen her türlü varlığın şerrinden Allah'a sığınılmasını biz de öneriyoruz.